

Herinneringen uit de tijd van de Tweede Wereldoorlog

Opgetekend door Wicher Loos (*1931, Zwartsluis, †2011, Zwolle) en in 8 afleveringen geplaatst in de Sluziger Kroniek (2010 – 2012).

EERSTE HOOFDSTUK

Mijn vader Leffert Loos (toen 35 jaar) moest zich als grootverlofganger in september 1939 tijdens de mobilisatie met anderen melden op z'n oorlogsbestemming. Ik meen dat die in de buurt van Jutfaas was. Hij was van beroep huisschilder en had een eenmansbedrijf. Samen met z'n gezin woonde hij in de Kerkstraat nr. 6 te Zwartsluis.

Pand Kerkstraat 6, tegenover de Schoolstraat, waarin woonhuis annex schildersbedrijf.

Gelijk met hem werden vele mannelijke plaatsgenoten gemobiliseerd. Vele vaders, verloofden en broers uit Zwartsluis namen afscheid van hun geliefden toen ze gepakt en bezakt met hun volle plunjezakken de bus instapten. Het was dan ook een drukte van belang bij het busstation van de busmaatschappij de Noord-West-Hoek (NWH). Menig traantje kwam tijdens dat afscheid tevoorschijn. Maar ja. Onze mannen moesten het vaderland dienen en hun dierbaren beschermen tegen de vijand, zo dat heette. Vanzelfsprekend kende iedere militair z'n oorlogsbestemming. Zo moest mijn vader zich dus melden in het stadje Jutfaas in de provincie Utrecht.

Toen de mobilisatie eenmaal een feit was, gebeurde er in de laatste maanden van het jaar 1939 niets bijzonders meer, althans niet aan onze grens met Duitsland, vanwaar een eventuele aanval zou kunnen

komen. Inmiddels waren reeds vele Joden Duitsland ontvlucht en probeerden een veilig heenkomen in ons land en in andere landen te vinden. Engeland en Amerika waren zeer in trek. Ze werden daar met open armen ontvangen. Rustig kabbelde het jaar 1939 voort. De oorlogsdreiging had zich inmiddels naar het Oosten verplaatst, waar de Duitse troepen op 2 september 1939 op een zeer laffe manier Polen waren binnengevallen, beter gezegd hadden overrompeld. De Duitsers gingen met een legergroep als Poolse militairen verkleed een aanval doen op hun eigen gebied (Duitsland). Zij beschuldigden vervolgens de Polen ervan dit te hebben gedaan en verklaarden toen de Poolse regering de oorlog. In slechts 18 dagen, na een verbitterde strijd was Polen door een goed geoliede Duitse oorlogsmachine gevallen. Het terreurbombardement op de hoofdstad Warschau door de Duitse 'Luftwaffe' had de strijd in Polen aanmerkelijk bekort. Mede de inlijving van Oostenrijk bij Duitsland en de laffe

inval in Polen waren in zekere zin de aanleiding tot de uitbarsting van een Europese oorlog, die later doordat landen buiten Europa hierbij werden betrokken uitgroeide tot de Tweede Wereldoorlog. Engeland en Frankrijk die Polen de garantie hadden gegeven hen in geval van een aanval bij te staan - ze waren helaas hierin te kort geschoten in hun verplichtingen jegens Tsjecho-Slowakije - verklaarden na deze aanval op Polen Duitsland de oorlog. De algemene gedachte toen was, dat de oorlogsdreiging naar het Westen daardoor was verminderd en misschien zelfs wel was verdwenen. Niets bleek minder waar te zijn. Hoe de schijn ons, Nederlanders, bedroeg ervoeren we enkele maanden later. In de eerste maanden van het jaar 1940 begon de toestand voor de westelijke landen (Nederland, België, Luxemburg, Engeland en Frankrijk) steeds dreigender te worden. Men begon er steeds meer rekening mee te houden, dat het vroeg of laat wel tot een uitbarsting zou gaan komen.

Nadat mijn vader tijdens de mobilisatie was opgeroepen en naar z'n oorlogsbestemming was afgereisd, werd in Swartsluis een afdeling (detachement) militairen gelegerd. Officieren en onderofficieren werden bij burgers ingekwartierd, terwijl de soldaten in het Nutsgebouw (een zaal waarvan diverse verenigingen gebruik maakten en dat na de wereldoorlog, jaren geleden, is afgebroken en winkels voor in de plaats zijn gekomen) ondergebracht, gelegerd.

Ook wij (de familie Loos) kregen inkwartiering. Wij kregen twee wachtmeesters (sergeanten) ingekwartierd, die om beurten bij toerbeurt van standplaats een week bij ons in huis waren. Iedere week was er dus een ander wachtmeester. Een van beide heette Tilstra of Bikstra en kwam van oorsprong uit Friesland. De naam van de ander wachtmeester is mij ontschoten, hetgeen ook niet ter zake doet. De in Swartsluis gelegerde militairen waren voor de bewaking van de bruggen en de brug en sluis in het Staphorsterveld (in de volksmond 'Het Bosch' genoemd), Staphorstersluis, de Kolksluis en de Arembergersluis. In geval van een vijandelijke aanval moesten zij deze bruggen onklaar maken en zodoende een vijandelijke opmars daardoor doen verhinderen. De springstoffen (dynamiet) werden al vroegtijdig onder en aan de bruggen aangebracht. Ook werden de sluisdeuren, althans het draaimechanisme ervan, van springstoffen voorzien. Het onklaar maken moest dan ook zeer zorgvuldig gebeuren, zodat de vernielde verbindingen over het water zeer moeilijk waren te herstellen en zo een denkbeeldige vijandelijke opmars werd bemoeilijkt (vertraagd).

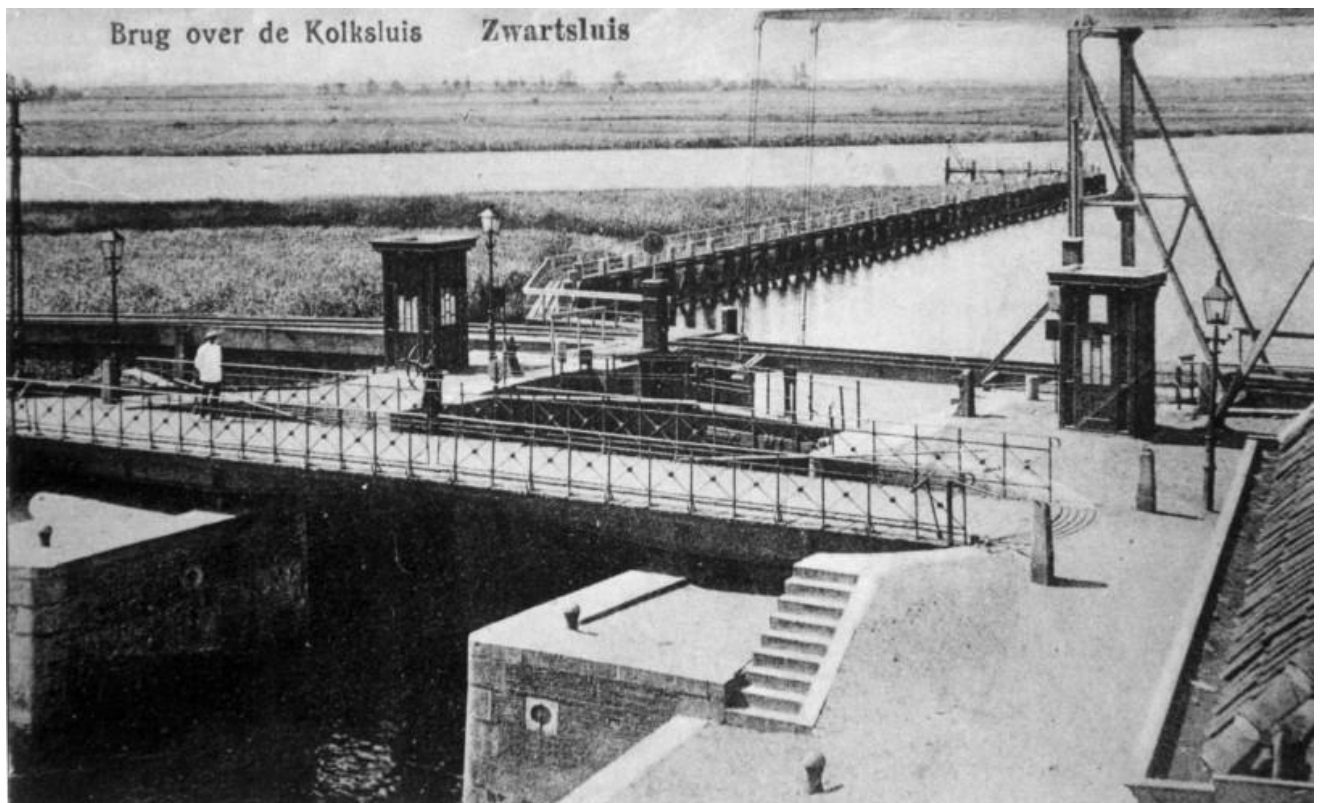
Als commandopost werd naar ik meen het gebouwtje van Rijkswaterstaat gebruikt. Dit gebouwtje stond tussen het toenmalige kruideniersbedrijf van Piet van der Veen en de Kolksluis. Beide panden zijn nu samengevoegd en verbouwd. Nu is daar de 'Aquatiek', waar alles op gebied van de watersport te verkrijgen is, van de firma Slurink gevestigd.

Op 9 mei 1940, nadat om plus minus 21.00 uur de wacht bij de bruggen was afgelost en door de nieuwe wacht was vervangen, leek de algemene toestand nog rustig. Ach, er dreigde wel wat, doch men vond de toestand nog niet zo verontrustend en dreigend dat een plotselinge oorlog die nacht zou uitbreken. Echter een goed uur later bleek de werkelijkheid anders te zijn. Zo tegen 22.00 uur die avond kwam de bij mijn ouders ingekwartierde wachtmeester tegen z'n gewoonte in naar ons huis en vertelde mijn moeder en de verdere aanwezigen dat de kans van het uitbreken van een oorlog deze nacht vrij reëel was. Hij kwam alvast van mijn moeder en de verder aanwezige huisgenoten (buren) afscheid nemen. De bevelvoerende officieren waren reeds over deze zeer dreigende toestand ingelicht. Het was dan ook niet uitgesloten dat een inval door de Duitse troepen spoedig zou kunnen gebeuren, wellicht die

nacht nog. Inderdaad bleken deze inlichtingen en voorgevoelens zeer juist te zijn geweest. In de nacht van 9 op 10 mei 1940 vielen de Duitse troepen ons land binnen. De oorlog, die vervolgens tot een afschuwelijke Tweede Wereldoorlog werd, was een feit geworden. De nacht van 9 op 10 mei werd door ons in zekere zin wakend doorgebracht en we gingen daardoor mede pas ver na twaalfen naar bed. Reeds die nacht vlogen de eerste Duitse vliegtuigen richting het Westen om daar bombardementen op het vliegveld Ypenburg bij Den Haag en bij de Waalhaven in Rotterdam uit te voeren. Vervolgens werden daar parachutisten neergelaten.

De volgende dag, 10 mei, werden we des morgens om ongeveer 05.00 uur hardhandig door enkele explosies in ons anders - rond dit uur - zo vredige en rustige stille dorp gewekt (opgeschrikt). Achteraf bleken dat bommen te zijn geweest, die in de buurtschap Het Zwartewaterklooster door een Duits vliegtuig waren afgeworpen of verloren. Er gingen toen geruchten dat dit Duitse vliegtuig door een Nederlands jachtvliegtuig was aangevallen. Om lichter en sneller te zijn en om zodoende aan z'n belager te kunnen ontkomen heeft deze z'n bommenlast afgeworpen. Weer anderen wisten te vertellen, dat het de bedoeling was om de bovengrondse telefoonlijn daar te vernietigen. In beide gevallen is het waarschijnlijk gissen geweest. In ieder geval is de ware toedracht van het laten vallen van de bommen (zover mij bekend) niet achterhaald. De bommen zijn tussen het huis, waar vroeger de familie Van den Berg woonde, en de buurtschap Het Zwartewaterklooster, ter hoogte waar de sloot richting Staphorst loopt langs de weg naar Hasselt, gevallen.

Niet alleen dank zij die afgeworpen bommen werd het op 10 mei een vroege morgen. Om plus minus 06.00 uur die morgen werd bekend gemaakt, dat alle bewoners in een straal van een paar honderd meter rond de reeds eerder genoemde bruggen, hun huizen moesten verlaten. Zij moesten elders of bij familie maar een heenkomen zoeken. Snel werden - mits er voldoende tijd was - de grote ruiten met plakband beplakt om deze zo goed mogelijk tegen de luchtdruk van de explosies - voor het onklaar maken van de bruggen en sluisdeur draai mechanismen - te beschermen, zodat er minder kans op het breken van de ruiten was. Ook konden daardoor, mocht de ruit kapot gaan, glasdelen en splinters zoveel mogelijk bij elkaar worden gehouden. Ook werden in allerijl verzekeringspapieren en andere waardevolle bescheiden bij elkaar gegrist zo ze al niet uit voorzorg bij elkaar waren gelegd. De gewaarschuwde bevolking vertrok nu ijlings naar een veilig heenkomen. Zowel de familie Kiers, als de familie Loos zochten een toevlucht bij familieleden in het Buitenkwartier. De familie Kiers bij hun oma, Janke van Dorsten-Blei en de familie Loos bij hun oma Geesje Loos-Schurink. Beide woonden schuin tegenover elkaar. Zoals reeds bekend, was de reden voor het evacueren van de plaatselijke bevolking het onklaar maken van de bruggen en het vernielen van het draaimechanisme van de sluisdeuren, om zowel het doorgaande autoverkeer, als om de doorvaart van het scheepsverkeer te belemmeren. Ver van tevoren hadden de in Zwartsluis gelegerde militairen de springstoffen reeds aangebracht om deze in geval van een plotseling uitbrekende oorlog zo snel mogelijk tot ontploffing te brengen. Alles was reeds klaar, alleen het ontstekingsmechanisme diende nog te worden aangebracht. Het is in feite treurig te vertellen gezien de situatie op dat moment, doch ook wel enigszins komisch. Een oude man, de hr. Zuurmond, die in de Mastenmakerstraat woonde, liep met z'n geldkistje onder de arm ook richting het Buitenkwartier. Hij wilde dat natuurlijk veilig stellen en had dat in de haast gepakt en meegenomen.

De brug die op 10 mei 1940 werd opgeblazen; hier nog met de trambrug die in de dertiger jaren is afgebroken.

Nadat de explosies waren geweest en de springstof z'n werk had gedaan - bruggen en sluisdeuren waren voor dat moment onbruikbaar geworden - mochten we naar onze huizen terugkeren. Men vroeg zich echter af - naar onze belevenis waren het zware explosies - hoe de Stationsweg, de Kerkstraat en de andere aangrenzende straten in dat gebied er zouden uitzien. Oorlogservaringen hadden we (gelukkig) nog niet. Wat wisten wij er eigenlijk van? Gelukkig viel de aangerichte schade mee. Hoofdzakelijk hadden alleen enkele daken wat schade opgelopen. Veel dakpannen waren door de luchtdruk van sommige daken gevallen. Ze lagen aan gruzelementen op straat of in de dakgoten. Ook waren vele ruiten gesneuveld of gebarsten. Helaas was men op een dergelijke oorlogsschade nog niet geheel en al voorbereid. Gelukkig hadden de aannemers en schilders nog voldoende materialen voorhanden en konden bepaalde herstelwerkzaamheden meteen een aanvang nemen. Toch was men door de plotselinge omstandigheden verrast om a la minuut aan de herstelwerkzaamheden te beginnen.

Die middag kwam een Duits vliegtuig laag en langzaam overvliegen. Eén van de nog in Zwartsluis aanwezige Nederlandse militairen wilde er met z'n geweer op schieten, in de hoop daarmee de brandstoftank te raken. De dorpsbewoners vroegen hem dit niet te doen. Men vreesde namelijk dat het vliegtuig zou terugkeren om een beschieting te doen, of misschien bommen boven Zwartsluis te laten vallen. Wellicht waren er dan gewonden en in het ergste geval doden gevallen. In ieder geval hebben de bewoners de militair ervan kunnen weerhouden zijn vechtlust (wellicht meer de haat vanwege de laffe aanval van Duitsland op het slecht bewapende Nederland) in te tomen. De rest van de dag bleef het rustig. Nauwgezet werd de berichtgeving op de radio gevolgd. Het was die dag een stralende voorjaarsdag. De zon stond dan ook hoog aan de hemel. Ook de daarop volgende

Pinksterdagen was het het mooiste weer van de wereld dat je je maar wensen kon. Helaas, het was toen wel oorlog.

De in Zwartsluis gelegerde militairen vertrokken richting Vollenhove, nadat zij de bruggen en het bedieningsmechanisme voor het open- en dichtdraaien van de sluisdeuren onklaar hadden gemaakt. Naar men mij vertelde, gingen ze naar de Afsluitdijk, waar zich de vestingwerken bij Kornwerderzand bevonden. Dat was een verdedigingsfort of kazematten in de Afsluitdijk in de buurt van het Friese plaatsje Zurich. Ongeveer daar begint de Afsluitdijk richting Noord-Holland. Daar hebben de Nederlandse militairen zich verschanst in de bedoeling de Duitse opmars naar Holland tegen te houden. Een van de militairen, een Fries, wilde in Zwartsluis - bewapend met een mitrailleur - achterblijven. Echter, op bevel van z'n commandant moest hij met de andere militairen mee en moest tegen wil en dank Zwartsluis verlaten. Toen de militairen eenmaal waren vertrokken zijn de hr. Joh. Kiers en nog enkele dorpsgenoten de Havendijk opgegaan om naar en in de daar gebouwde verdedigingsbunker te kijken. Daar vond men een geweer en enige dekens die waren achtergebleven. De hr. T. Kiers senior, de vader van de hr. Joh. Kiers heeft toen het achtergebleven geweer in het Zwartewater gegooid. De dekens zijn later door de Duitsers meegenomen.

Naar ik meen arriveerden op 11 of 12 mei de eerste Duitse militairen per paard in Zwartsluis. De ongeveer dertig paarden waarop ze aankwamen werden bij de familie Zeilmaker (deze had een boerderij aan de Nieuwesluis) op stal ondergebracht. Eén van de Duitse militairen ging op onderzoek uit. Hij wilde zich op de hoogte stellen hoe de situatie bij de Staphorstersluis en de Kolksluis was. Hoe hij echter de vernielde brug over de Staphorstersluis was gepasseerd is ons niet duidelijk geworden. Beide bruggen waren onbruikbaar geworden. De paarden konden hier niet langs. Toch moesten zij om naar het centrum van Zwartsluis te komen het Meppelerdiep passeren dat door het vernielen van beide bruggen over land onmogelijk was. Er waren twee mogelijkheden dit te doen, of de beide bruggen provisorisch herstellen, of de paarden het Meppelerdiep laten overzwemmen. Zelf konden ze per boot de oversteek doen. Om de bruggen provisorisch te gaan herstellen kostte te veel tijd, dus bleef er één mogelijkheid over. De paarden moesten het Meppelerdiep overzwemmen.. Zo ik het mij herinner is dat ook gebeurd. De paarden mochten zwemmen, zelf gingen ze met bootjes naar de overkant. Zo konden ze meteen hun paarden begeleiden. Die oversteek moet vanaf de Nieuwesluis ter hoogte van de daar toen wonende Thijs Boon zijn gebeurd, zo verteld werd. Daar moeten ze te water zijn gegaan en zo zwemmend het Meppelerdiep zijn overgestoken. Zij kwamen op de werf van het voormalige bedrijf van Van Goor en Spiekman aan de Zomerdijk aan wal. De werven van Van Goor en Spiekman en van Appelo zijn later samengevoegd en vormen nu de scheepswerf van Poppen. Eenmaal aan de overkant waren de Duitsers in een mum van tijd in de Schans (Kerkstraat). Tijdens de korte tijd dat ze in Zwartsluis waren deelden ze snoepjes uit aan de kinderen. De kinderen vonden deze zure snoepjes niet lekker. De Duitsers zelf blijkbaar wel. Gelukkig dat smaken verschillen. De Duitse militairen die Nederlands geld bij zich hadden - waarschijnlijk meegekregen tijdens het binnenvallen van Nederland - kochten zelf toch ook liever chocolade of wat anders in de bakkerswinkel van de familie Krop aan de Stationsweg. Nu is daar, op de hoek van de Stationsweg en de Marktstraat, cafetaria Albatros gevestigd. De daar gekochte snoep smaakte blijkbaar beter

dan het door hen meegenomen snoepgoed. Werd daardoor het meegebrachte snoepgoed aan de kinderen uitgedeeld?

Eenmaal in Zwartsluis aangekomen, zonder dat er tegenstand werd geboden - de Nederlandse militairen waren reeds naar Kornwerderzand vertrokken - rukten de Duitse soldaten op richting Vollenhove. Naar wat later werd verteld gingen ze via Vollenhove richting de Afsluitdijk. Daar is door zowel de daar gelegerde Nederlandse troepen als door goed bewapende Duitse eenheden zwaar gevochten. De Nederlandse troepen hebben daar stand kunnen houden, ondanks hun verouderd materiaal, terwijl het Duitse leger voor die tijd over het modernste materieel beschikte. Ondanks die moderne wapens, hebben ze daar zware verliezen geleden. De Afsluitdijk hebben ze op dat moment niet kunnen nemen. Ze zijn zowel letterlijk als figuurlijk van de Afsluitdijk afgemaaid. Het was namelijk de bedoeling van het Duitse leger om via de Afsluitdijk snel en gemakkelijk Noord-Holland binnen te vallen, doch dat viel hen enigszins tegen. Ze hadden niet op zo veel weerstand gerekend. Om de Hollandse waterlinie te omzeilen (wat was die eigenlijk nog waard in een moderne oorlog) probeerden ze via de Afsluitdijk Holland met z'n grote steden binnen te vallen. Later na deze door beide legers heldhaftige strijd op de Afsluitdijk (van horen zeggen, en of dat op waarheid berust is de grote vraag) werden de gesneuvelde Duitse militairen in vrachtwagens via Zwartsluis richting Duitsland afgevoerd om daar te worden begraven.

Op 15 mei 1940 heeft de Nederlandse Regering, nadat een zeer luf bombardement door de Duitse Stuka's op Rotterdam was uitgevoerd en meerdere bombardementen op de grote steden dreigden, moeten capituleren. Bij het bombardement op Rotterdam zijn in hoofdzaak burgers het slachtoffer geworden. De gehele oude binnenstad lag in puin. Had de Nederlandse Regering niet voor een capitulatie getekend, dan waren dus meerdere bombardementen op de grote steden het gevolg geweest en zouden nog meer burgerslachtoffers zijn gevallen. Om onschuldige burgers niet het slachtoffer te laten worden van deze wel zeer ongelijke strijd, het Duitse leger was ten opzichte van het Nederlandse leger oppermachtig, werd de capitulatie getekend. Toch dient nog te worden vermeld, dat de mariniers in Rotterdam en omgeving zeer dapper en heldhaftig hebben gevochten en lang stand hebben kunnen houden. Het opperbevel van de Wehrmacht had zich hierin dan ook danig vergist. Ach, zal wel zijn gedacht: 'We walsen zo over dat kleine landje Nederland heen'. Toch heeft deze ongelijke strijd nog vijf dagen geduurd. Tegen een zo groot, goed getraind en van de modernste wapens voorziene Duitse overmacht kon een slecht getraind en met verouderd materiaal uitgerust Nederlands leger geen stand houden. Die overrompeling trof ook België en een gedeelte van Frankrijk.

Direct werd op een van de eerste oorlogsdagen (10 of 11 mei 1940) het schip van de familie Steenberg in de Rijn tot zinken gebracht. Dit moet, naar men beweert, door Nederlandse militairen zijn gedaan. Bij dit gebeuren kwamen de schipper en z'n knecht om het leven. In de loop van de oorlog werd ter nagedachtenis voor hen een monument op het kerkhof te Zwartsluis opgericht. Jaarlijks wordt hier tijdens de stille omgang op 4 mei, ter nagedachtenis aan allen die tijdens deze Tweede Wereldoorlog zijn gebleven, stilgestaan en herdacht.

Na de capitulatie mochten de Nederlandse militairen, nadat ze hun wapens hadden ingeleverd, naar huis terugkeren. Helaas keerden velen niet terug. Zij waren in de strijd gebleven. Velen van hen waren gesneuveld bij de Grebbeberg, nabij Rhenen. Zij hadden een

zeer zware strijd geleverd. Ook elders in het land waar zwaar werd gevochten waren zeer vele doden aan beide kanten te betreuren. Gelukkig keerden de meeste mannen weer huiswaarts. Ook naar Zwartsluis keerden de meeste mannen druppelsgewijs terug. Telkens wanneer enkele mannen terugkeerden, was mijn vader er niet bij. Zo verliepen er meerdere dagen en de onzekerheid of hij nog in leven was nam met de dag toe. Daar mijn vader in de buurt (Jutfaas) was gelegerd waar heftig en zwaar was gevochten en vele militairen waren gesneuveld nam de ongerustheid met de dag toe. Niemand van de mannen die terug kwamen had iets van of over hem vernomen, dus niemand kon ons dan ook vertellen of hij nog in leven was. Op het laatst werd dan ook het ergste gevreesd. Bijna alle militairen in Zwartsluis waren reeds van het oorlogsveld teruggekeerd. Eindelijk, ja, eindelijk na meerdere dagen te hebben gewacht, kregen we een teken van leven. Gelukkig bleek met mijn vader alles in orde te zijn. En hij probeerde dan ook zo snel mogelijk naar huis terug te komen. Een loden last viel toen als het ware van ons af. Gelukkig hij leefde nog.

TWEDE HOOFDSTUK

Het begin van de Duitse bezetting viel nog wel mee (maar het was natuurlijk niet leuk), doch hoe langer de oorlog duurde, des te strenger werd het Duitse regime, zeg maar 'juk'. In het jaar plus minus 1942 doken vele jongeren vanaf de leeftijd van 18 jaar tot een (oudere) leeftijd van 65 jaar onder, om zo aan de tewerkstelling in Duitsland te ontkomen. Men moest daar in de fabrieken werken waar de opengevallen plaatsen van hen die in het leger moesten dienen opvullen. Zodoende kon de oorlogsindustrie in stand worden gehouden. Dat gold ook voor mijn vader. Ook hij zou in Duitsland te werk worden gesteld. Hij moest zich daarvoor eerst laten keuren. Men diende namelijk een gezondheidsverklaring te hebben, waarin aangegeven werd of de persoon in kwestie al of niet geschikt was om in Duitsland tewerkgesteld te worden. Mijn vader onderwierp zich dus keurig aan die keuring. Dit om te laten zien dat hij bereid was om in Duitsland te willen werken. De keuring werd gedaan door de in Vollenhove gevestigde huisarts dr. Janssen. Naar deze huisarts is later het ziekenhuis (Dr. Janssenziekenhuis) in Emmeloord genoemd. Mijn vader werd, zo als ook werd verwacht, gezond verklaard en was zodoende goedgekeurd om in Duitsland te kunnen werken. Voor het oog van de mensen vertrok hij gepakt en gezakt vanaf het busstation de Noord-Westhoek (nu geheel afgebroken) naar z'n Duitse bestemming (dacht men). Daar is hij echter nooit heen gegaan. Met de autobus in Zwolle aangekomen, waar hij uitstapte, ging hij spoorwegs per trein naar een andere bestemming. Die bestemming was dus niet Duitsland. Vanaf die tijd begon voor hem in zekere mate reeds de onderduiktijd. Hij heeft toen op meerdere plaatsen als huisschilder gewerkt. Ik denk hierbij aan Delfzijl en Arnhem. De zelfstandigheid als huisschilder heeft hij mede daardoor moeten opgeven. Het van de ene naar een andere plaats trekken en ook van de ene baas naar de andere lag hem niet. Hij was toch voordien zelfstandig geweest? Nu was hij ondergeschikt en moest doen wat hem werd opgedragen.

In mei 1943 kwamen grote delen van het land verontwaardigd in beweging. De bezetter vaardigde een decreet uit, dat iedereen die in de meidagen van 1940, tijdens de inval van de Duitsers in ons land in militaire dienst was geweest, zich moest melden. Wat er dan met je zou gaan gebeuren, wist niemand. Toen het verzet steeds verder om zich heen greep, zullen de Duitsers hebben gedacht, dat daar veel ex-militairen achter zaten. Als ze die konden uitschakelen, was voor hen veel gewonnen. Er gonsden dan ook geruchten over een

algemene staking. De treinen bleven echter rijden en verder was er weinig te bespeuren van andere stakingsactiviteiten.

Inmiddels was het eind 1943 geworden. In die tijd werden of waren de Joodse inwoners van Zwartsluis reeds opgepakt en naar waarschijnlijk het concentratiekamp Westerbork getransporteerd. Later werden ze naar een van de Duitse concentratiekampen, zoals Dachau, Theresienstadt, Auschwitz en andere concentratiekampen gebracht. Dit gebeurde veelal in dichte afgesloten goederen- of veewagens. Hier werden de Joden als beesten in gepropt, waarna de deuren achter hen werden dicht geschoven en vergrendeld. Tijdens die soms lange transporten hadden ze nauwelijks ruimte zich te bewegen. Onderweg kregen ze veelal geen eten en drinken. Hun behoeften moesten ze in de wagon doen. Velen bezweken reeds onderweg. De meeste anderen belandden, na te zijn geselecteerd - hetgeen veelal naar willekeur ging - in de gaskamers. Wat verder in die concentratiekampen gebeurde is met geen pen te beschrijven.

In die tijd moesten ook op een gegeven ogenblik (wanneer is mij niet meer bekend) radio's en andere ontvangapparaten, waarmee een buitenlands radiostation kon worden ontvangen zoals de Engelse zender, worden ingeleverd. Mijn grootouders die op de Havezathe te Belt-Schutsloot woonden hadden hun toestel niet ingeleverd. Daar werd dagelijks naar de Engelse zender geluisterd. De grote kamer van de boerderij liep dan vol. Buren en daar ondergedoken personen kwamen dan gezamenlijk luisteren naar de berichten van de Engelse zender. Soms waren plus minus 25 tot 30 personen aanwezig. De Duitse Wehrmacht wilde niet hebben - verbod - onder straffe van verbeurdverklaring en detentie naar de Engelse zender te luisteren. Zij gaven namelijk het juiste oorlogsnieuws door. Wij moesten naar het gebral en de valse voorlichting en berichtgeving luisteren, die via de distributieradio (de radio die door de bezetters en hun handlangers onder controle stond en alleen via een daarvoor bestemde kabel kon worden beluisterd) werd verspreid. Niet iedereen leverde z'n toestel in. Er waren nog voldoende mogelijkheden over om van de juiste berichtgeving op de hoogte te komen. Deze werden, na ze van de radio te hebben gehoord, van mond op mond, of via de zogenaamde ondergrondse blaadjes die in het geniep werden samengesteld en gedrukt, verspreid naar vele adressen. Deze blaadjes, krantjes, werden veelal op de formaatgrootte van een A4-tje gedrukt of gestencild en bestonden uit één of meerdere velletjes die aan beide kanten waren bedrukt of beschreven. Zo kenden we in die tijd meerdere krantjes, zoals: 'Je Maintiendrai', 'Strijdend Nederland', 'Herrijzend Nederland', 'Trouw', 'Parool' en meerdere blaadjes die de ronde deden en veelal door meisjes (koeriersters) naar diverse vaste adressen werden weggebracht.

Op de plaatsen waar mijn vader gedurende de eerste tijd was ondergedoken voelde hij zich niet al te veilig meer en besloot om in de Noord-Oost-Polder onder te duiken. Daar kon hij ook z'n schildersvak gedeeltelijk nog uitoefenen. Nadat mijn vader enige tijd in de polder had ondergedoken gezeten werd daar in augustus 1944 een razzia gehouden, die in feite in Giethoorn gehouden had moeten worden. Tot die tijd werden de onderduikers met rust gelaten, omdat velen van hen in de landbouw werkten. De Duitse bezetters beschouwden de Noord-Oost-Polder als de voorraadschuur voor hun achterland Duitsland. Zij hadden hiervan zelf voordeel om geen razzia's daar te houden. Iets waar zelfs Seis-Inquart mee instemde. Doch in de maanden augustus en november 1944 werden twee razzia's gehouden, waarna het onderduikersparadijs ten einde was. De polder was dan wel het onderduikers paradijs, zo het werd genoemd, doch daarvan bleef nu weinig meer van over. Allen die daar werkzaam waren en ondergedoken zaten moesten weg om naar Duitsland te werk worden gesteld. Zo ook mijn vader.

Gelukkig is hij toen de dans ontsprongen. Schijnbaar werden zij gewaarschuwd, of kregen op de één of andere manier lucht ervan. Hij en meerdere die daar werkten zijn de rietvelden ingegaan en hebben zich daar zo goed mogelijk kunnen schuil houden. Zo hij later vertelde floten hem en z'n mede-onderduikers de kogels over het hoofd. De Duitsers namen de rietvelden dan ook goed onder vuur en mitrailleurden er lustig op los. Zij waren niet van gisteren en hadden dan ook drommels goed in de gaten dat veel mensen, onderduikers zich daar verschuilden.

Zwartsluis heeft het toen ook geweten. De gevangen genomen arbeiders en onderduikers kwamen lopend uit de Noord-Oost-Polder naar Zwartsluis en gingen vervolgens dwars door Zwartsluis. Op het Westeinde en in het Buitenkwartier stonden vele bewoners buiten te kijken om te zien of er ook een familielid of bekende van hen bij was. De deuren daar stonden wagenwijd open. Mocht op een gegeven moment de aandacht van de begeleidende Duitse soldaten even verslappen, dan hadden een of meerdere mannen de gelegenheid daar te ontsnappen. Enkele zijn op die manier daar de dans van een verder transport naar Meppel ontsprongen. Ze zijn via de achterdeuren van de huizen het daar achter gelegen rietland in gedoken, waar ze veilig waren. Gelukkig had mijn vader de razzia overleefd en was niet gevangen genomen. Hij is, nadat het weer veilig genoeg was, eerst naar huis gekomen, om vervolgens direct opnieuw te gaan onderduiken op Belt-Schutsloot. Z'n eerste onderduikadres was bij mijn grootouders (Bes en Beppe), de familie Lok. Het waren de ouders van mijn moeder, die op de boerderij de Havezathe aan het Beltigerpad woonden.

Boerderij De Havezathe, Belt-Schutsloot.....

..... en de bewoners, het echtpaar Lok

Later was hij bij de familie Weijs (een zus en zwager van mijn moeder), eveneens aan het Beltigerpad te Belt-Schutsloot, ondergedoken. In die tijd hadden de Duitsers reeds alle landerijen tussen Vollenhove tot aan ongeveer Meppel onder water laten lopen. Ze, mijn vader en enkele andere onderduikers, sliepen in het begin veelal in een boot (bok), die met stro en hooi was toegedekt. Het leek in de verte op een kleine hooiberg.. Deze zogenaamde hooiberg lag op zo'n 300 meter afstand van de boerderij de Havezathe. Was het 's morgens veilig, je kon het maar nooit weten, dan werd met een witte vlag gezwaaid of deze werd gehesen. Met een roeibootje kon naar de boerderij worden gegaan. Ook op de boerderij was in het daar opgeslagen hooi in het hooivak een holte gemaakt waar kon worden geslapen. Ondanks dat mijn vader daar zat ondergedoken kwam hij regelmatig thuis. Hij bracht dan veelal een roeibootlading hout mee voor de kachel. Turf en kolen waren zeer schaars. Het gebied tussen Vollenhove en Meppel, dat veel lager lag dan het waterpeil van het Meppelerdiep en het Zwartewater, werd onder water gezet. Door het openen van de schutsluis in Zwartsluis tussen het Zwartewater en de Arembergergracht, de schutsluis in Beukers tussen het Meppelerdiep en het daar achter liggende merengebied, de schutsluis in Blokzijl naar het Giethoornsemeer en de sluisdeuren van het gemaal tussen Blokzijl en Vollenhove, kon het buitenwater vrij naar binnen stromen. Het water had nu vrij spel. Zo kwam dus het gehele laagliggende gebied onder water te staan. Ook Zwartsluis stond gedeeltelijk onder water en bleef voor die overlast niet bespaard. De straten, zoals

Sportlaan, Verlengde Sportlaan, Berkenlaan, Koningin Wilhelminaplein, Van der Meulenstraat, Het Singel, Veldweg, Dikkersstraat en soms het Grote en Kleine Lageland, stonden blank. Het water in die straten stond ongeveer 40 tot 50 centimeter hoog. Kwam de wind uit een ongunstige hoek, dan stond het waterpeil iets hoger. Doch stond er een Noordwester storm, dan steeg het water nog meer. Het Zwartemeer en Ketelmeer fungeerden dan als een soort trechter, waarin het water tijdens zo'n storm zich ophoopte. De vlonders en/of loopplanken moesten dan worden verhoogd om met droge voeten over te komen. Veelal waren de benedenverdiepingen van de huizen geheel ontruimd. Deze stonden van sommige huizen definitief onder water. Van andere huizen stonden de benedenverdiepingen met extra hoog water soms onder water. Het meubilair, indien mogelijk, moest naar de bovenverdieping worden gebracht om het niet aan bederf en verrotting prijs te geven. Ik kan mij nog heel goed herinneren, dat in het huis van een zekere de Vries, reder van de coaster De Vecht, aan de Verlengde Sportlaan - later bewoond door de familie Marinus Visscher van de werf aan de Nieuwesluis - diens zeilboot in de woonkamer lag afgemeerd. Qua lengte paste die precies in de kamer. Het vele water rondom Zwartsluis was nog niet het ergste, het kon nog erger zo enkele maanden later werd ervaren. De winter die hierop volgde (1944-1945) was een zeer strenge winter. Alles vroom dicht en dat was niet erg bevorderlijk voor de conditie van de huizen, welke gedeeltelijk onder water stonden. De watervlakte veranderde door de zeer strenge vorst in een grote ijsvloer. Voor de jeugd was dat natuurlijk geweldig, waarvan dan ook gretig gebruik werd gemaakt. Het was niet alleen de jeugd die op die ijsvlakte schaatste, ook de ouderen zo die niet waren ondergedoken lieten zich veelvuldig op die immens grote ijsvlakte zien.

DERDE HOOFDSTUK

Daar we in die tijd nagenoeg geen brandstof hadden om het huis te verwarmen en om het eten te koken trokken we in die wintertijd met de slee de achter Zwartsluis liggende kraggen of trekpaten (uitgegraven veengaten met hun legakkers) in om de daar groeiende boompjes, zo die nog dik genoeg waren, te kappen. Deze dienden als brandstof. Kolen en turf waren schaars, of in het geheel niet te verkrijgen. Daar het ijs sterk genoeg was gingen we met de slee en gewapend met bijl en zaag op pad. We probeerden de slee vol met boompjes te hakken. Bijna alles wat maar brandbaar was werd omgehakt of afgezaagd. Vervolgens werd dat vakkundig op de slee geladen - er moest natuurlijk zoveel mogelijk op - om daarna triomfantelijk huiswaarts te keren. Thuisgekomen werd het hout van de slee geladen en in stukken van ongeveer 25 centimeter gezaagd, waarna het in de schuur of op de zolder te drogen werd gelegd. Op die manier moesten vele struiken en boompjes voor onze zaagwoede het loodje leggen. Echter, hoe langer deze strenge winter duurde, des te moeilijker werd het om boompjes te vinden die dik genoeg waren om te worden afgezaagd. De overgebleven boompjes werden dan ook steeds dunner en veelal niet de moeite meer om te worden meegenomen. Soms had ik op mijn (hout)strooptochten geluk. Ik kwam dan mijn vader in de trekpaten (hij zat toen nog steeds ondergedoken op Belt-Schutsloot) tegen. We waren dan ook ver van huis, ergens bij de Wetering halfweg tussen Zwartsluis en Belt-Schutsloot, om daar naar iets bruikbaar te zoeken voor de kachel. Hij hielp mij dan snel (hij had zo'n bijl met een lange steel, 'aks' genaamd) de slee vol te maken, waarna ik vlug naar huis kon gaan, om daarna nogmaals op strooptocht te gaan.

Op een keer ontdekten we een prachtig perceel bomen vlak onder het buurtschap Beukers. Het perceel lag vlak bij de boerderij van de familie van de Werken. (Deze boerderij is inmiddels afgebroken). Met meerdere jongens gingen we hier op af. Het waren prachtige boompjes die ongeveer 8 centimeter dik waren, dus voor ons prachtige boompjes om daarvan brandhout te maken. We hadden reeds meerdere boompjes omgehakt toen de boer of eigenaar kwam aangerend. Hij ging behoorlijk tegen ons te keer. Als de drommel werden de opgeladen sleden van hun last ontdaan en het gereedschap bij elkaar gegrist om met gezwinde spoed (we hadden de schaatsen nog onder) en met achterlating van (onze) mooie boompjes het hazenpad te kiezen. Natuurlijk vonden we het heel jammer om zo met achterlating van de omgehakte boompjes het hazenpad te moeten kiezen, doch een confrontatie met die woedende boer of eigenaar gingen we liever uit de weg. Misschien een beetje laf, doch wellicht de beste manier.

Toen eenmaal de dooi was ingevallen, het ijs onbetrouwbaar werd en vervolgens geheel verdween, kwam mijn vader eenmaal per week - meestal met het weekend - met de roeiboot (alles stond nog onderwater) 's avonds stiekem van Belt-Schutsloot in het duister een lading hout brengen. Hij meerde dan de roeiboot af in de gracht bij het brugje. Deze overbrugde de gracht tussen Het Singel en de Baan, die naar de Kerkstraat leidde waar wij woonden. Of hij legde aan in de Kolk, aan Het Singel bij de garage van Roelof Buisman. Daarna keerde hij snel naar z'n onderduikadres terug. Gelukkig was al het hout op handzame stukken gezaagd en gehakt. Het bespaarde zodoende mij heel veel werk en tijd.

Bij ons thuis waren tijdens de oorlog diverse marechaussees en/of agenten van de waterpolitie in huis. Die van de waterpolitie kenden vele schippers en sleepbootkapiteins. Soms kregen zij van die sleepbootkapiteins wat vetkolen. Hiermee werden normaal de (stoom)ketels van de sleepboten gestookt. Het voorvoegsel - vet - zegt genoeg. Toen was dat niet zo belangrijk. De warmte die zij gaven was des te belangrijker. Die vetkolen stonken en walmden enorm. Op dat moment waren we blij met die kolen en namen het ongemak ervan op de koop toe. Veel van die kolen hebben we gelukkig niet behoeven te gebruiken.

Trouwens het werd later voor de waterpolitie ook moeilijker die vetkolen van de sleepbootkapiteins los te krijgen. Op een gegeven ogenblik werd de elektriciteit gedurende enkele uren per dag afgesloten. Er waren namelijk niet voldoende kolen meer om de ketels van de elektriciteitscentrales te stoken. Naar ik mij nog herinner was dat in de avonduren het geval. Later werd de elektriciteit de gehele dag afgesloten. Ik kan mij nog voor de geest halen dat we door middel van een fietsdynamo en in stilstaande toestand, trappend op een fiets ons een kleine lichtbron verschaften. Die fiets werd op een standaard gemonteerd. Al trappend werd dan op die manier licht gemaakt. Het was een redelijke lichtbron, doch wel zeer vermoeiend omdat je - wilde je licht hebben - moest blijven doortrappen. Een enkele keer werd dat gedaan. Het alternatief was het branden van kaarsen, doch dat werd bemoeilijkt doordat daar moeilijk was aan te komen. Alles was op de bon en dat gold ook voor de kaarsen. Een ander alternatief was, het gebruik maken van zelfgemaakte olielampjes die met lampolie of petroleum werden gestookt. Hiervan was de moeilijkheid, hoe kwam je in die tijd aan lampolie, petroleum of andere brandstof die als lampolie kon worden gebruikt. In die tijd was men echter wel vindingrijk en creatief. Om een niet al te grote ruimte te kunnen verwarmen en daarop tevens het eten te kunnen koken werden zeer kleine kacheltjes gebruikt, die in die tijd als 'wonderkacheltjes' werden aangeprezen. Ze waren dus zeer klein en min of meer geschikt voor zowel het eten koken als voor de verwarming. Men moest er echter geen wonderen van verwachten, ondanks de aan die kacheltjes gegeven naam van wonderkachel. Het bleef echter behelpen.

De lessen van de scholen gingen in de eerste jaren van de oorlog gewoon door. Ik was leerling van de Hervormde school, die toen op de hoek van Het Singel en de Sportlaan was gebouwd. Deze is na de oorlog gesloopt. Op deze plaats is later het makelaarskantoor van Blei gebouwd. Toen ik in de zesde klas (tegenwoordig is dat groep acht) zat, was mijn onderwijzer meester Jongstra. In die tijd was er een grote toeloop van leerlingen van uit Zwartsluis en omgeving (Genemuiden, Hasselt, Vollenhove, enz.) om tot het MULO onderwijs te worden toegelaten. Je moest toen een toelatingstoets (examentje) afleggen of je voor dat onderwijs wel geschikt was. Zo ook wij. Wij kregen twee of driemaal per week van 's morgens acht tot negen uur bijles in de vakken rekenen, Nederlandse taal en natuurkunde. Van de Duitse bezetter moesten de leerlingen van de zevende en de achtste klas (tegenwoordig groep negen en tien) in die tijd Duits leren. Het was een verplicht vak op het lesrooster van alle lagere scholen. Naar ik meen gebeurde dit reeds in het jaar 1942 of 1943. In werkelijkheid stelden deze lessen Duits weinig of niets voor. Ze werden door het onderwijzend personeel onder protest gegeven en gedaan in een zeer langzaam tempo. Meestal werd tijdens die lessen voorgelezen, doch zo nu en dan moest toch ook wel eens een les Duits worden gegeven anders zou het te veel opvallen. Het was dan wel niet zo'n groot vergrijp, maar het niet geven van die lessen werd wel een beetje als sabotage beschouwd en kon zodoende worden bestraft. Op het lesrooster stonden voldoende uren waarop Duitse les moest worden gegeven, doch in praktijk werd dat heel wat minder gedaan. Veel verder dan het leren van een Duits aftelversje zijn we dan ook niet gekomen. Het aftelversje luidde als volgt:

*Ich bin Peter, du bist Paul,
Ich bin fleiszig du bist faul,
Ein, zwei, drei,
Du bist frei.*

Op zich was dat een heel onschuldig versje.

De Hervormde school aan Het Singel

Omdat fruit in de oorlog schaars was en we dus als kinderen niet voldoende vitaminen binnen kregen, werden op de lagere scholen vitamine-C tabletjes uitgedeeld. Dat waren kleine oranjeachtige (?) zuur smakende tabletjes. In die tijd stond juffrouw Brouwer als onderwijzeres voor de eerste klas (nu groep drie) en juffrouw Tolsma voor de tweede en de derde klas (nu groep vier en

vijf). Meester Van de Linde gaf les aan de vierde en de vijfde klas (nu groep zes en zeven) en aan de klassen zes, zeven en acht (nu groep acht, negen en tien) gaf meester Jongstra, het hoofd van de school, les. Helaas werd meester Jongstra einde 1943 door de Duitsers opgepakt en (zoals pas na de oorlog werd vernomen) is hij in het concentratiekamp Bergen-Belsen overleden.

N.B. Ik werd gewezen op een onjuistheid in de vorige aflevering van mijn verhaal. Daarin verbond ik de naam van het Dokter J.H. Jansenziekenhuis in Emmeloord met de Vollenhoofse huisarts Jansen, die in 1942 mijn vader keurde. Het blijkt dat de naamgever een andere dokter Jansen was, namelijk de eerste huisarts in de Noordoostpolder. Die heeft zich, en niet alleen als arts, als een bijzonder gewaardeerde persoon verdienstelijk gemaakt voor de bevolking. Hij kwam op 38-jarige leeftijd om bij een motorongeluk.

VIERDE HOOFDSTUK

Het was een hele overgang om van de lagere school naar de MULO-school te gaan. De lagere school was dicht bij huis, terwijl de MULO-school een eind lopen of op de fiets met houten- of autobanden gaan was. Aan huiswerk maken was ik wel gewend, gezien de bijlessen in het laatste leerjaar van de lagere school.

Het is misschien raar om dit te vertellen. Als leerlingen van de MULO hadden we een vertrouwensadres in het Buitenkwartier. De heer Stroetinga, die een schoenmakerij daar had, was voor de leerlingen een soort biechtvader. Veel vertrouwelijke dingen werden daar verteld. Hem werd vaak om raad gevraagd, indien we er zelf niet meer uit konden komen. Iedere morgen en middag stonden daar meerdere leerlingen. Het was hem dan ook nooit teveel. Kwam dat misschien doordat hij zelf geen kinderen had? Misschien was dat wel het geval. Altijd waren we daar van harte welkom. De heer De Groot (voor de leerlingen ome Jaap) was het hoofd van de MULO-school. Deze bezigde geregeld de uitspraak: 'Het zal mij de bout hachelen'. De andere leraren waren de heren Heeringa, Leenman en De Vries. De leraren Heeringa en Leenman moesten in mijn eerste schooljaar op de MULO onderduiken. De grond werd hen schijnbaar te heet onder de voeten. Zaten ze in het verzet?

De MULO-school aan het Klein Lageland

Wij als leerlingen wisten dat niet, doch het is niet onmogelijk. Zij werden vervangen door de heren Bron en Zwart. Of die wel zo zuiver aan de graat (betrouwbaar) waren, wisten wij natuurlijk niet. Later werd er wel wat over gesmoesd, doch het reine, het zuivere werd je niet gewaar. Met dat volledige lerarenteam kon de school weer verder gaan met de lessen.

Dit ging goed tot de laatste Oorlogswinter van 1944-1945. De winter van 1944 op 1945 was in het begin al zeer koud. Later werd het nog kouder. Ik kan mij niet herinneren, ooit zo'n koude winter te hebben meegemaakt. Voldoende brandstof om de oude kachels in de drie lokalen te laten branden was er niet. Men kon dan ook niet anders, na het opraken van de laatste kolen, de leerlingen tot nader order vrijaf te geven. Als leerlingen vonden we dat niet zo erg en wilden best een poosje vrij zijn. Er lag al voldoende betrouwbaar ijs om je daarop te kunnen vermaken.

In 1944 bestond nog de oude situatie van Het Singel compleet met een brede gracht langs de gehele Singel, die bij de plaats waar de brandspuit was ondergebracht (brandweerkazerne is een veel te duur woord) eindigde. Thans loopt over Het Singel de weg richting Meppel. De bestaande gracht is helaas bijna geheel verdwenen. Zo gauw het ijs maar enigszins betrouwbaar was, werd op de gracht het eerst geschaatst. Later werd op de Kolk geschaatst wanneer het ijs daar dik genoeg was. Vervolgens kon daarna op het ijs van het gehele inundatiegebied worden geschaatst. Op de afrit van de Dijk ('t eugien, zo dat in de volksmond bij de Sluzigers bekend stond) naar Het Singel, precies naast het huis waar vroeger de familie de Graaf woonde en waar nu de snackbar 'De Vollenhoofsche Poort' is gevestigd, werd 's winters altijd, wanneer het goed had gesneeuwd, een grote glijbaan gemaakt. Ook voor de slee was dat een ideale plaats om vanaf te sleeën. Het moest dan natuurlijk wel een beetje vriezen overdag, anders kwamen de straatstenen snel te voorschijn. Vroor het overdag, dan werd die glijbaan een complete ijsbaan. Vooral het glijden op klompen ging dan fantastisch. Met slee ging het nog beter, want je kon dan al gauw tot over het brugje richting Het Singel komen. Het was niet alleen een glijbaan om te glijden, doch ook een glijbaan voor de slee. Jammer genoeg maakte de Gemeente daar meestal vroegtijdig een eind aan door zand te strooien. Als kinderen was je dan boos dat dat werd gedaan. Al snel werden bezems gehaald om dat zand op de glijbaan zo goed mogelijk te verwijderen. Al veegde je het zand er zo goed mogelijk af, toch werd deze niet weer zo glad als voorheen. Nu, op oudere leeftijd gezien, was het goed wat de Gemeente deed. Oudere mensen en mensen die slecht ter been waren konden met goed fatsoen niet naar beneden lopen. Als jeugd dacht je daar niet over na. Je dacht enkel aan je eigen plezier. In de winter van 1944 moesten we om 20.00 uur (Sperrzeit) binnen zijn. Die Sperrzeit was al eerder dat jaar ingegaan. Sperrzeit was namelijk het moment dat iedereen van de straat moest zijn, tenzij je een 'Ausweis' (was een bewijs dat je bij de bezetter kreeg om later op straat te mogen zijn) had, zoals bijvoorbeeld de huisarts, politie en anderen die daarvoor toestemming hadden. Voor de jeugd was er in die tijd weinig te doen in Zwartsluis. Soms werd in het Nutsgebouw een Duitse film gedraaid. Als kind mocht je daar niet heen, omdat je daarvoor te jong was. Ook werden er soms Duitse propagandafilms gedraaid, dan mocht je van je ouders daar ook niet heen. Alleen het verenigingsleven draaide nog redelijk. Daar was je dan ook lid van en kon je daar enigszins vermaken. Lag er sneeuw en had het goed gevroren, dan kon de jeugd zich met de slee en het schaatsen goed vermaken. Dat gold ook die speciale winteravond van de laatste Oorlogswinter. Met meerdere jongens en meisjes, waarbij ook diverse ouderen, waren we die avond aan het glijden en sleeën op 't eugien'. Helaas moesten we op tijd, vanwege de 'Sperrzeit' van de straat af. Die avond echter, het was mooi helder vriesweer, kwamen ook enkele Duitse militairen - deze waren gelegerd in de villa van de familie Buisman en de pastorie van Ds. Raabe in het Grote Lageland - kijken wat we daar aan het doen waren. Daar die militairen zelf nauwelijks de luiers waren ontgroeid - ze waren plus minus 18 of 19 jaar - vonden ze het blijkbaar wel leuk. Op een

gegeven ogenblik deden ze mee. Het was die avond veel pret met elkaar. Je vergat daardoor even de oorlog. Op dat moment was je als jeugd onder elkaar, wat op zich een zekere verbroedering gaf. Toch waren we ons terdege bewust van de oorlogssituatie. In feite waren zij onze vijanden, doch op dat moment voelde dat niet zo. Was het in een van de jaren van de eerste wereldoorlog van 1914-1918 niet precies zo gegaan, toen een deel van de in de loopgraven van Verdun ingegraven Duitse en Geallieerde troepen de Kerstnacht samen broederlijk vierde? Even werd toen een gevechtspauze in acht genomen en werd er waarschijnlijk het wereldberoemde Kerstlied 'Stille nacht Heilige nacht' in het Engels en Duits gezongen. Na dat, voor een ieder plechtige moment, waren ze weer vijanden van elkaar. De avondklok van 20.00 uur werd dan ook faliekant vergeten, genegeerd. De Duitse soldaten waren toch bij ons? Ook zij deden op dat ogenblik er niets op uit. Er werd niets van gezegd. De 'Sperrzeit' werd dan ook totaal genegeerd. Zij sleeden met ons mee en gleden op de glijbaan. Tot ver na achten gingen we door.

De laatste Oorlogswinter werd, zoals reeds eerder beschreven, zeer streng. Het was volgens mij de strengste winter uit mijn leven, ik heb ook nooit meer een strengere en langere winter meegemaakt. Het vroom zeer hard en lang en er lag overal een dik stuk ijs.

Vrachtwagens van de malerij van de firma Varwijk, vol beladen met meel voor de bakkers op Belt-Schutsloot, reden over het ijs. Ze reden vanaf 't eugien' het ijs van de Kolk op en gingen via de Piepert en over de bevroren trekgraten en over het ijs van de Arembergergracht naar Belt-Schutsloot en indien nodig verder. In die tijd was alles reeds onder water gezet en was nu dan ook een grote ijsvlakte. Om Belt-Schutsloot onder normale omstandigheden te bereiken, gebeurde dat per boot. In die tijd, voor de oorlog en ook nog gedeeltelijk na de oorlog, lag er slechts een fietspad. Ver na de oorlog is Belt-Schutsloot ontsloten en kon men er per auto komen. De ijsvloer was zo'n 40 tot 50 cm dik. Op sommige plaatsen was die ijsvloer nog dikker, dus dik en sterk genoeg om de met meel beladen vrachtwagens te kunnen dragen.

Arembergergracht in de winter

In die tijd werd er natuurlijk ook veel geschaatst. Men kon toen toch ook schaatsen over al dat ondergelopen land. In het begin van de vorstperiode moest men wel uitkijken waar kon worden geschaatst. Op het ondergelopen land was het al snel betrouwbaar, doch boven dieper water was het ijs veelal niet dik genoeg. Was het ijs eenmaal sterk genoeg en betrouwbaar en waren ook de meren, zoals Kleine Belterwijde, Grote Belterwijde, Beulakerwijde,

Giethoornse meer, en kanalen goed betrouwbaar, dan werden er schaatstochten over de meren gemaakt. Toch moest men in het begin wel goed opletten, want het ijs - vooral op de meren - vertoonde nogal eens grote gaten. Wij noemden ze 'windgaten', 'tochtgaten', of 'wakken'. Die windgaten waren soms heel moeilijk waar te nemen. Dit kwam omdat het ijs veelal donker tot zwart (dat betekende gezond ijs, zo het werd genoemd) van kleur was. De windgaten waren eveneens donker tot zwart van kleur, dus vielen niet direct op. Werd tegen de zon in gereden, dan diende men zeer goed op te letten tijdens het rijden. Je kon soms plotseling voor een windgat komen te staan als het niet waaide. Stond er een beetje wind,

dan was het open water in het wak rimpelig. Zo zijn velen met een nat pak thuis gekomen. Ook ons (vele jaren na de wereldoorlog) zijn mijn overleden vrouw en ik (toen nog ongetrouwd) dat bijna overkomen. Tijdens een schaatstocht, toen we van de Blauwe Hand richting Beukers over de vaargeul van de Grote Belterwijde schaatsten hebben we geluk gehad. We reden schuin tegen de zon in. Plotseling ontwaarden we een donkere doffe niet schitterende vlek pal voor ons. Normaal is een schitterend ijsoppervlak bij zonneschijn, mits er geen sneeuw op ligt, gewoon ijs zonder meer. Alleen is de dikte ervan niet in te schatten. We schrokken dan ook behoorlijk en zijn als de weerga bij die donkere plek weggeschaatst. Het bleek achteraf een zeer groot windgat te zijn. De plotselinge reactie heeft ons beide dan ook een nat pak bespaard. Na vele maanden ijspret viel de dooi in maart in. Doch voordat het ijs weg was duurde het nog een ganse tijd. Een ijsvloer van zo'n 40 of 50 centimeter dikte was niet direct weggesmolten. Nadat het een week of meerdere dagen dooi was werd het ijs met een grote, zware sleepboot of ijsbreker kapot gemaakt. Ik weet nog, dat we voor de ijsbreker uitliepen en stil bleven staan terwijl hij het ijs probeerde te breken. Het viel om de drommel niet mee dat kapot te maken. Meerdere malen moest de ijsbreker terug om vervolgens met een nieuwe grotere snelheid boven en vervolgens zo ver mogelijk op het ijs te komen. Vervolgens zakte deze er dan doorheen en kon weer een meter of wat verder gaan breken. Op zich was dat een prachtig gezicht. Na vele pogingen te hebben gedaan had de ijsbreker een geul in het ijs gemaakt in het Meppelerdiep richting Meppel. De ijspret was voor ons daarmee ten einde op het Meppelerdiep.

In de oorlog maakte je van alles mee. Zoals bekend had men gebrek aan vele levensmiddelen, zoals melk, boter, kaas, brood, aardappelen, snoep, tabaksartikelen, textiel en meerdere dagelijkse behoeften. Al deze artikelen waren in de loop van de oorlog op de bon gekomen. Wekelijks en/of maandelijks werden hiervoor landelijk nieuwe bonnen voor aangewezen. Voor diverse levensmiddelen gingen we letterlijk en figuurlijk de boer op. Dat was hoofdzakelijk voor melk en soms voor roomboter, die door de boeren zelf stiekem werd gekarnd. Stad en land heb ik hiervoor afgefietst en geroeid. Zo heb ik vele liters melk bij elkaar gefietst en geroeid.. Wekelijks ging ik op een fiets voorzien van stroken autobanden in plaats van luchtbanden en later toen alles onder water stond per roeiboot, die ik bij Thijs Broek in het Kleine Lageland huurde, naar de boerderij van mijn grootouders op de Havezate aan het Avezatepad te Belt-Schutsloot melk halen. Soms haalde ik ook melk bij een van mijn ooms en tantes eveneens op de Belt. In de loop van de oorlogsjaren werden meerdere boeren bezocht waar ik melk haalde. Om enkele te noemen waren dit: Harsevoort (op de hoek van Het Singel en de Zomerdijk), Corporaal, Kronenberg, Vos (in de volksmond 'de Bonke') en van de Wetering (in de volksmond 'de Brösse'), alle vier aan de Zomerdijk, van de Werken (Beukers), Kronenberg en Van de Velde (beide in het buurtschap De Velde) en soms werd door mij melk gehaald bij de familie Lok, die een boerderij in het Kleine Lageland had. Het was een heel gesjouw, doch je kreeg er ook wat voor terug.

Om het ontbijt enigszins wat aan te vullen werden in de oorlogsjaren aren gelezen. Veelal roggearen. Deze werden vervolgens gedroogd, gedorst en gemalen. Van het meel, beter gezegd het maassel kookte mijn moeder pap. Toen smaakte die roggepap heerlijk. Soms kookte mijn moeder van dat roggemaassel wel eens een roggebroomd. Het aren lezen, of zoeken was een echt monnikenwerk. Na enkele malen had ik er dan ook schoon genoeg van. Het kostte mij, zo ik toen redeneerde, te veel tijd om voldoende aren bij elkaar te lezen, te zoeken. Na een handvol aren bij elkaar te hebben gezocht werden de volle aren zo goed mogelijk met een schaar afgeknipt en zo van de lange steel ontdaan. De volle aren werden in een zak of tas gedaan om vervolgens verder te gaan zoeken op het afgemaaide stuk grond.

Was de boer echter niet op het land aanwezig, dan deed je iets wat je in feite niet mocht doen. Wat betekende in de oorlogsdagen het woord stelen eigenlijk? Er werd al genoeg achterover gedrukt, gestolen van de vijand. Dus knipte je zo onzichtbaar mogelijk, je dacht toen: de boeren merken er toch niets van, koppen uit de bijeen gebonden schoven. Op die manier was je meegenomen zak of tas wat sneller gevuld. Je was je dan ook van geen kwaad bewust. Die schoven stonden recht op het land met meerdere tegen elkaar (garven) te drogen, dus - zo we dachten - viel het niet op dat op diverse plaatsen een gedeelte was weggeknipt. Ach, van iedere schoof werd maar een klein beetje geknipt, op die manier miste men een of twee aartjes niet. Nu na zoveel jaren later bezien was dat natuurlijk niet zo netjes. Het aren zoeken heeft voor mij niet zolang geduurd en ik vond dat ook echt geen leuk werk. Gelukkig konden we later voor ons gezin aan voldoende rogge komen en werd deze later door tarwe vervangen, die we tegen een billijke prijs konden kopen.

Om op de volle melk terug te komen, deze werd door mijn moeder geregeld afgeroomd. Eens per week of per veertien dagen werd daar boter van gekarnd. De room werd in een daarvoor speciaal te gebruiken weckfles gekarnd. Soms bleek een enkele keer op de melk 's morgens geen room te zitten. Dat vond mijn moeder niet zo leuk. Het was in ieder geval niet normaal. Er bleek een verdacht luchtje aan te zitten. Voor het ontbreken van de room konden veelal twee daders worden aangewezen. Het was of mijn vader die stiekem melk had afgeroomd of zoonlief (ik) was de dader. We kregen daarna dan ook danig op onze kop. Gelukkig woonde de familie van mijn moeders kant nagenoeg allemaal op Belt-Schutsloot op een boerderij. We hadden die tijd dan ook meestal geen gebrek aan rogge en tarwe. Of ze die zelf verbouwden durf ik niet meer te zeggen. In ieder geval werd het koren dat we kregen en/of kochten bij anderen, gemalen in de graanmolen van de familie Varwijk te Zwartsluis. Heel zelden kregen we van deze of gene haver, die eveneens bij Varwijk werd geplet tot havermout. Zoals reeds eerder verteld, werd in het begin van de oorlog, toen het broodrantsoen schraler werd, veel roggepap gegeten. Deze was vaak dik en lodderig en lag als het ware als een stuk gewapend beton in je maag, maar die pap was zeer voedzaam. Toen we de tarwe op de kop hadden getikt, kregen we in plaats van de dikke roggepap de veel smakelijker tarwepap. Niet alleen was de smaak ervan beter, doch de gehele structuur ervan was milder, zachter. Nu zouden velen, vooral zij die de tweede wereldoorlog niet hebben meegemaakt en dus noch de roggepap, noch de tarwepap hebben gekend, er hun neus voor ophalen.

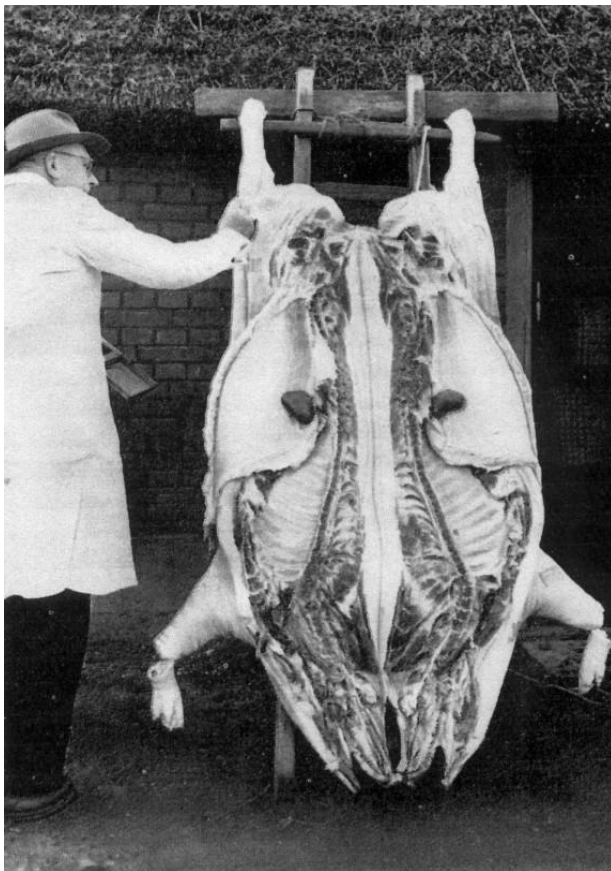
De mensen in het westen, vooral die in de grote steden van Noord- en Zuid-Holland en ook in die van Utrecht, aten bij gebrek aan beter voedsel in het laatste oorlogsjaar tulpenbollen en voor zover nog transport mogelijk was, suikerbieten. Er was toen geen transport meer per rail. De machinisten waren in opdracht van de Geallieerden in een landelijke staking gegaan. Op die manier waren er bijna geen voedseltransporten meer naar het Westen. Voor hen was de hongerwinter van 1944-1945 aangebroken. Voedsel was er bijna niet meer. Men heeft daar in dat laatste oorlogsjaar veel honger geleden. Veel daar nog levende ouderen weten dat nog maar al te goed. Zij hebben dat aan den lijve ondervonden. Bij wijze van spreken zouden ze een moord hebben begaan voor een bord rogge- of tarwepap. Velen, doch vooral kinderen, zijn daar de hongerdood gestorven. De gamellen die door de daar gestichte gaarkeuken voor het klaarmaken van eten - noem het maar eetbare smurrie - werden gebruikt werden door de kinderen en volwassenen nog schoon geschraapt. Men wilde de daarin nog overgebleven restjes er uit halen.

Voor de zondag bakte mijn moeder wel eens een tarwebrood. De gemalen tarwe werd dan gezeefd, waarna de tarwe werd gescheiden in zemels en meel. Van het meel werd dan het

brood gebakken. De overgebleven zemels kregen we de volgende dagen gemengd met het normale tarwemeel in de tarwepap. Ach, als je honger (trek) hebt - gelukkig kenden we dat in onze omgeving niet - smaakt (bijna) alles.

VIJFDE HOOFDSTUK

Het was feest, wanneer bij mijn grootouders of bij een van mijn andere familieleden op Belt-Schutsloot een varken werd geslacht. Eenmaal per jaar mocht dat, naar ik mij herinner. Slager Kisjes uit het Buitenkwartier te Zwartsluis was meestal de slager die de slacht bij de bewoners in Belt-Schutsloot deed.

Huisslaching in het verleden

Wij - zo u weet mijn vader was huisschilder - als familie en niet boer zijnde mochten hiervan in bescheiden zin ook mee profiteren. We kregen dan bijvoorbeeld echte boerenbloedworsten, enkele heerlijke metworsten, varkensribbetjes en een stuk spek en nog andere delen van het varken. Je kunt je dan wel voorstellen, dat het na de slacht echt smullen was geblazen. Was op de boerderij een kalf geboren, dan was het voor ons daarna eveneens smullen. We kregen dan 'biest'. Dat is, voor hen die dat niet kennen, de melk van de derde of vierde keer melken, nadat de koe had gekalfd. Wij vonden dat een lekkernij. De niet-kenners van biest denken hier wellicht anders over en zouden hiervoor hun neus ophalen. De biest, eigenlijk de melk die normaal bestemd zou moeten zijn voor het pasgeboren kalfje, is moddervet, gelig van kleur en kan geen koken verdragen. Mijn moeder maakte er biestepap van. Al roerend en er voor zorgend, dat de biest niet aan de kook kwam moest deze op

temperatuur worden gebracht. Voor de kenners smaakte deze pap voortreffelijk. Trok iemand z'n neus ervoor op, dan zei mijn moeder dat het vanillevla was. Dan smaakte die zogenaamde pap of vla uitstekend. Op die manier werd men dan in het ootje genomen. Sommigen bakten van biest pannenkoeken, die ook zeer smakelijk waren.

Zo u reeds weet, was in de oorlogstijd nagenoeg alles wat eetbaar was op de bon. Gelukkig hadden wij hier in het oosten van het land niet zo veel te mopperen. Hier in Overijssel en de andere noordelijke provincies was nog wel wat zonder bon te kopen en anders gingen we de boer op. In het westen van het land was dat anders. Daar was de bevolkingsdichtheid groter en minder boeren om een extraatje te bemachtigen. Daarna werd het door de bezetter nog moeilijker gemaakt, omdat deze stads- en plattelandssonnen invoerde. Voordien was daar geen verschil in en waren de bonkaarten gelijk in uitvoering. Het verschil in bonnen was het

ergste voor de brood-, de aardappelbonnen en soms ook de melkbonnen. Wij stuurden vooral aardappel- en melkbonnen en indien we kregen ook broodbonnen naar mijn oom en tante in Den Haag, doch dat werd aan het einde van de oorlog bemoeilijkt doordat er verschillende soorten bonnen werden uitgegeven. Om nu aan stadsbonnen te komen was niet zo heel moeilijk. De stadsbonnen waren namelijk op het platteland wel geldig, doch niet de plattelandsbonnen in het westen van het land. Mijn grootouders op Belt-Schutsloot hadden nog een stukje grond - gelukkig lag dat hoger dan het waterpeil tijdens de inundatie van dat gebied en stond dus niet onder water - waarop zij aardappelen verbouwden. Regelmatig kregen we daarvan een maaltje. Op die manier hadden we onze aardappelbonnen (plattelandsbonnen) dus minder nodig en konden deze omruilen voor stadsbonnen. De schippers, die nog voeren, hadden allen stadsbonnen. Deze konden ze overal gebruiken, dus ook in Zwartsluis. Op die manier konden we de plattelandsbonnen voor stadsbonnen verruilen. Deze werden dan naar mijn oom en tante in Den Haag opgestuurd.

Hadden we veel aardappelen, dan werden deze bij ons tot aardappelmeel verwerkt. Wat was dat een enorm vervelend werk. Het resultaat ervan was maar magertjes. Eerst moesten die aardappelen worden schoongeboend, daarna worden geraspt om vervolgens de geraspte aardappelen met heel veel water te spoelen. Het zwaardere aardappelmeel zakte langzaam na verloop van tijd naar de bodem van de teil. Nadat de aardappelpulp tot rust was gekomen en het aardappelmeel op de bodem van de teil lag bezonken, werd de aardappelpulp afgeschept en het spoelwater voorzichtig maar zo veel mogelijk afgegoten. Wat op de bodem achterbleef was dan het aardappelmeel. Dit diende als bindmiddel - want sago of tapiocameel was een invoerproduct, dus niet te verkrijgen - voor diverse groentes en soms werd dat door mijn moeder ook wel gebruikt om er aardappelmeelpap van te koken.

Belt-Schutsloot was met recht een 'Eldorado', een paradijs voor onderduikers. De Duitse militairen durfden (wellicht een te groot woord) daar bijna niet te komen. Dat was maar goed ook. In die tijd was Belt-Schutsloot nog niet per auto bereikbaar. Alleen per fiets of per boot was het mogelijk om vanuit Zwartsluis, Sint-Jansklooster, Ronduite, Wanneperveen of Meppel daar te komen. Tijdens de inundatie was dat alleen nog mogelijk per boot, dus een goed geïsoleerd gebied. Men moest dan wel roeien, want olie voor de motor van een boot was schaars en ook nog op de bon. Dat gold natuurlijk niet voor de bezetter, die beschikte wel over voldoende olie. Toch zijn de Duitsers enkele keren op Belt-Schutsloot geweest en naar ik heb horen vertellen is het een keer tot een treffen gekomen tussen enkele onderduikers (verzetsgroep?) en Duitse militairen. Bij dat treffen werd één Duitse militair dodelijk getroffen.

In de oorlogstijd lagen in de sloot bij mijn grootouders en de familie Jacob Lok meerdere boten en binnenvaartscheepjes afgemeerd. Zij lagen daar voor het oog enigszins verscholen (verstopt). Ze lagen daar met recht ondergedoken. Omdat het daar ook alleen per fiets, of per boot te bereiken was en later alleen per boot lagen ze goed uit zicht voor de buitenwereld.

Bij mijn grootouders op de Havezathe werd dagelijks naar de Engelse zender geluisterd. Zij hadden hun toestel, dat ingeleverd had moeten worden, achtergehouden en verstopt op een plaatsje in de stal. Men mocht toen namelijk niet naar buitenlandse zenders luisteren. De Duitse bezetters waren bang dat de burgers in de bezette gebieden door de Engelse zender op de juiste manier werden voorgelicht en zodoende de oorlogsvorderingen van de Geallieerde troepen en de verliezen van de Duitse legers konden volgen. We mochten alleen

middels de distributieradio naar hun valse voorlichting en gebral luisteren. Het radiotoestel van mijn grootouders was ergens in het hooivak verborgen. Het werkte op een grote batterij of accu. Elektriciteit en waterleiding waren daar in de oorlog nog niet aangelegd. Dit werd jaren na de oorlog pas gedaan. Was het tijd om naar de nieuwsberichten uit Engeland te luisteren, dan stroomde de woonkamer van de boerderij van mijn grootouders vol met de naaste burens en vooral ook met de daar aanwezige onderduikers. Waar ze zo gauw vandaan kwamen was mij een raadsel. Soms waren meer dan dertig luisteraars aanwezig in de kamer. Nauwlettend werd dan de omgeving van de boerderij in de gaten gehouden, uitkijkend of niets verdachts de boerderij naderde. Ondanks dat het altijd rustig was, diende men op z'n hoede te zijn. Zover ik mij kan herinneren is het steeds zonder moeilijkheden gegaan en heeft men nooit problemen gehad. Aansluitend aan de nieuwsberichten werden voor de verzetsbewegingen in Nederland berichten in code verzonden, zoals bijvoorbeeld: 'Pietje heeft een smerige broek', of 'Ik heb kiespijn'. Zo had iedere verzetsgroep een eigen code om aan te duiden dat het gevraagde werd gehonoreerd als deze code door de luidspreker klonk en op ongeveer welk tijdstip het gevraagde werd uitgeworpen. Zodra een code door de nieuwslezer uit Engeland werd voorgelezen, dan was op die avond of nacht een dropping van personen of wapens te verwachten op een plaats die door de verzetsgroep was uitgekozen. Om die plaats te markeren was zeer riskant. Toch moest die goed zichtbaar zijn voor het overvliegende vliegtuig. Hoorde men op dat tijdstip het laagvliegende vliegtuig naderen, dan werden door de om de droppingplaats staande ondergrondse mensen lantaarns ontstoken. Deze mochten maar kort branden, want de bezetter mocht daardoor niet worden gealarmeerd. De dropping moest zeer nauwkeurig worden uitgevoerd en ook mochten de uitgeworpen spullen niet te ver uit elkaar liggen, daar het anders te veel tijd kostte die bij elkaar te zoeken. De Duitsers hadden dan teveel tijd om naar de droppingplaats te komen en zou zodoende alles voor niets zijn geweest. Soms ging het mis, doch meestal ging zo'n dropping wel goed. Ook lag het verraad steeds op de loer. Enkele bekende onderduikers daar op de Belt bij de Havezathe waren de heren Berk en De Groot. Beide kwamen uit Kampen. Één van de twee heeft later een boekje geschreven over die tijd op Belt-Schutsloot.

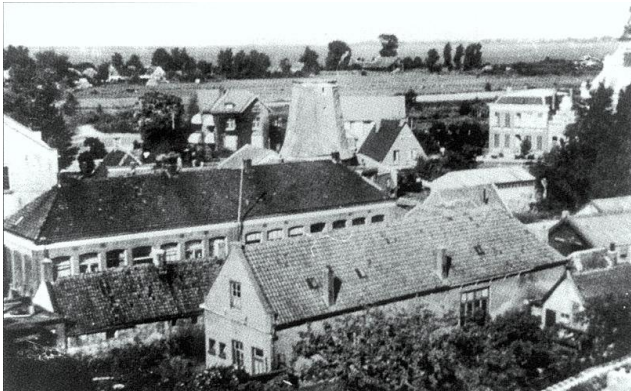
In het begin van de oorlog (1941?) werden we verrast met een afdeling Duitse militairen, die in het Nutsgebouw (ongeveer daar waar nu winkels zijn, zoals de drogisterij van de hr. Kiers) en de openbare school (deze is reeds vele jaren geleden afgebroken, waarvan nu gedeeltelijk een parkeerplaats is gemaakt), werden gelegerd.

Openbare lagere school in de Schoolstraat

Het Nutsgebouw was een gebouw met een zaal waar normaal veel activiteiten waren. De gymvereniging ZGV (Zwartsluizer Gymnastiek Vereniging) sportte daar en ook de lessen van de schoolgymnastiek vonden daar plaats. Ook werden daar muziekkuitvoeringen en andere uitvoeringen van diverse verenigingen gehouden. Zo nu en dan werd daar een filmvoorstelling van pro-Duitse films gegeven. In ieder geval, de Duitse afdeling die daar werd gelegerd, bleek een Stafmuziekkorps te zijn. Het

was een muziekkorps op Duitse leest geschoeid. Qua opbouw was het korps anders dan we hier gewend waren. Men had er enkele vreemde muziekinstrumenten bij die we niet kenden. Het muziekkorps marcheerde zo nu en dan door de straten van Zwartsluis. Als kinderen (ik was toen denk ik zo'n tien of elf jaar) vonden we dat natuurlijk prachtig en liepen dan ook achter het korps aan. Als kinderen brachten we toen veel tijd door bij de school en het Nutsgebouw. Niet alleen vanwege de muziek, maar ook om de snoep die geregeld door de militairen werd uitgedeeld. Het waren van die gladde rechthoekige snoepjes die een beetje zuur smaakten. Ze leken veel op die zure hartjes met die leuke boodschapjes er op. Toch was de smaak niet geheel gelijk.

Gezicht op de Schoolstraat met op de voorgrond het Nutsgebouw en daarachter de openbare lagere school

De militairen deden veel aan sport. Voetballen bleek hun geliefde sport te zijn. Veel werd op het sportveld tussen de Berkenlaan en de Verlengde Sportlaan gevoetbald. Ze voetbalden veelal op blote voeten, dus niet op schoenen of voetbalschoenen. Waarschijnlijk was dat

om geen blessures op te lopen. Na een poosje in Zwartsluis te zijn geweest zijn ze naar een andere plaats of stad gegaan. Waarheen? Ik kan het U niet vertellen. Lang bleven we echter niet van Duitse militairen verstoken. In de herfst van 1942 (?) vorderden ze, nadat ze eerst de bewoners er uit hadden gezet, de villa van Buisman en de pastorie van Ds. Raabe. Die militairen moesten er op toezien dat in de dijken langs het Zwartewater en het Zwolschediep, respectievelijk in de richting van Hasselt en Vollenhove loopgraven en schuttersputjes werden gegraven. Het graven van die loopgraven en schuttersputjes moest door de mannelijke bevolking van Zwartsluis en omstreken vanaf een bepaalde leeftijd (18 jaar?) worden gedaan. Het waren die mannen en jongens die nog niet in Duitsland te werk waren gesteld. Achteraf bleek, dat deze veelal oudere Duitse soldaten, niet de minsten waren. Ze bleven slechts een korte tijd in Zwartsluis. Nadat zij waren vertrokken kwam een andere groep militairen hen vervangen. Als ik mij nog goed herinner, waren dat de Grünen of die van de Sicherheitsdienst. In ieder geval bleken dat geen lieverdjes te zijn.

In de laatste week van Januari 1945 werd in Zwartsluis de gaarkeuken opgericht. Deze werd ondergebracht in een speciaal aan het Nutsgebouw gebouwd schuurtje en in de gekonfijte-zuidvruchten-snipperfabriek van de firma Huisman. (Dit bedrijf is uit de Baanstraat en de Kerkstraat verdwenen.) Inwoners van Zwartsluis die niet voldoende meer te eten hadden, of vanwege brandstofgebrek zelf niet meer hun eten konden koken, konden hier een of meerdere porties eten halen. Men moest hier waarschijnlijk wel voor betalen en ook bonnen voor inleveren. Met zekerheid kan ik dat niet meer vertellen.. Het verhaal is voor mij ook een stuk geheugenwerk. De gaarkeuken was ook bedoeld voor die mensen die na (grote) razzia's in het Nutsgebouw werden ondergebracht. We denken hierbij aan de razzia's die in het Westen van Nederland plaatsvonden. Vanuit de steden Amsterdam, Rotterdam, Den Haag en Utrecht werden de mensen die van de straat waren geplukt, of vanuit hun huizen waren opgepakt, met Rijnaken (grote schepen, die hoofdzakelijk op de Rijn voeren) vol naar Zwartsluis getransporteerd. Doordat velen zo van de straat waren geplukt, of uit hun werk.

waren opgepakt, hadden ze niets bij zich. Ze hadden geen extra kleding, toiletpullen, of bestek om mee te eten bij zich. Velen hadden zelfs hun bedrijfskleding nog aan. Zelfs brandweerlieden en portiers van bioscopen droegen nog hun uniformen en waren dus nog in vol ornaat. Zonder pardon waren ze dan ook uit hun werk gehaald en meegenomen om op transport te worden gezet. Al deze mensen kwamen per boot in Zwartsluis aan en werden dus eerst in het Nutsgebouw ondergebracht, om enkele dagen later op transport te worden gezet naar Duitsland waar ze te werk werden gesteld. Zwartsluis was het verzamelpunt vanwaar ze naar Duitsland gingen. Gelukkig kregen ze eten uit de gaarkeuken. Messen, vorken, lepels en een bord om van te eten hadden ze niet. De inwoners uit Zwartsluis gaven hun deze noodzakelijke spullen. Zeep om zich te wassen hadden ze ook niet, dus wat ze van de Sluziger bevolking kregen werd met beide handen aangepakt. Ze konden zich na die lange boottocht even opfrissen. Waarschijnlijk zijn ze met de schrik vrijgekomen en konden na de bevrijding ongedeerd huiswaarts keren. Misschien zijn ook meerdere van hen, zo die in de Duitse oorlogsindustrie te werk waren gesteld, door de bommen van de Geallieerden om het leven gekomen. Na de bevrijding is van de op transport naar Duitsland gestelde groepen mensen uit het Westen van Nederland niets meer vernomen. Voor de Joodse bevolking en de, zover nog aanwezige, zigeunerbevolking in Nederland en andere door Duitsland bezette landen was dat wel enigszins anders gesteld.

ZESDE HOOFDSTUK

Ook voor de Joodse inwoners van Zwartsluis waren het zware tijden. Het begon - net als in de rest van het land - met het moeten dragen van een oranjegele 'Davidster', waardoor ze als het ware waren gebrandmerkt. Ik zie nog de heer Brest - een inwoner uit Zwartsluis - lopen, met z'n duimen achter de bretels en borst vooruit. Op z'n colbert prijkte fier de Davidster.

De heer Brest (zittend helemaal links) op een foto uit 1939 van de damclub

Hoe verder de oorlog in jaren vorderde, des te meer werd de bewegingsvrijheid van de Joodse bevolkingsgroep beknot. In sommige winkels en andere gelegenheden, zoals cafés, bioscopen, theaters en dansgelegenheden, mochten de Joden niet meer komen. Steeds meer werden ze in hun beweging beperkt. Er kwamen meer en meer regels af van de Duitse bezetter waaraan ze zich moesten houden. Tot en met werden ze in hun doen en laten gepest en getreiterd. Ten langen leste werden ze opgepakt en naar het concentratiekamp Westerbork verbannen, om na enige tijd vandaaruit in dichte veewagens naar een van de vele interneringskampen en/of concentratiekampen te worden getransporteerd.

Zoals reeds eerder vermeld, kwamen veel, zeer veel, vliegtuigen - in de volksmond 'Tommies' genoemd - van de Geallieerden (Royal Air Force of RAF) over Zwartsluis gevlogen. Dat was een van de routes die zowel overdag als 's nachts werd gevlogen. Vanwege de lange vluchten die de bommenwerpers en de begeleidende jagers moesten maken diende extra brandstof in daarvoor speciaal gemaakte tanks te worden meegenomen. Nadat deze leeg of nagenoeg leeg waren werden deze (soms) afgeworpen. De vliegtuigen kwamen van vliegbases uit Engeland en vlogen via de Noordzee en Nederland door tot ver in het oosten van Duitsland. Leipzig, Chemnitz en Dresden waren in het verre oosten de steden die werden gebombardeerd. Die extra brandstof hadden ze voor deze vluchten dan ook zeker nodig. In geval van nood, dus wanneer de toestellen werden beschoten en vervolgens waren aangeschoten, waardoor ze vaak aan snelheid moesten inboeten en veelal ook hoogte verloren, werden deze extra brandstoftanks zelfs nog met veel kerosine gevuld ook afgeworpen.

Op die manier konden ze het vliegtuig wat lichter maken en proberen aan hoogte en snelheid te winnen en aan de achtervolgers te ontkomen. Her en der kwamen deze brandstoftanks terecht. Ze waren ongeveer 2 meter lang en hadden een doorsnede van ± 60 centimeter. Vond je zo'n brandstoftank, dan was je in je nopjes. De resterende brandstof, zo

Peddelen in een tot kano omgebouwde brandstoftank

die nog aanwezig was, werd er uit gegoten of in een leeg blik opgevangen om deze voor andere doeleinden te gebruiken. Met deze brandstoftanks kon je van alles doen. Ik weet, dat een neef van mij op Belt-Schutsloot er ook een had gevonden. De resterende brandstof werd verwijderd. Vervolgens werd aan de bovenkant een opening gemaakt, die groot genoeg was om een kind of een volwassene door te laten. Met een oude tuinslang, die over de volle lengte werd ingesneden, werd de scherpe rand van de uitgeknipte opening afgeschermd. Vervolgens werden houten stabilisatoren aan beide kanten van de

brandstoftank aangebracht. Er werd nog een peddel gemaakt, ongeveer als die men gebruikt bij de kano en men kon met de brandstoftank varen. Hij was vrij stabiel, dat door de beide stabilisatoren kwam. Wou je de brandstoftank (nu bootje) heel mooi maken, dan gaf je het geheel nog een kwastje verf. Zelf heb ik in zo'n bootje van mijn neef mogen peddelen. Het was wel geen kano, toch was het een hele ervaring.

Ook heeft men geprobeerd er een ijszeilboot van te maken. Een paar schaatsen werden als glijders gebruikt. Deze werden aan weerszijden van een stevige plank of balk gemonteerd, daarover in het midden en haaks vastgemaakte was de lengtebalk (zo ontstond er een kruis), waarop de brandstoftank werd gemonteerd. Aan het achtereinde van deze haakse balk werd nog een draaibare schaats gemonteerd die als roer diende. Als laatste werd nog een mast gemonteerd en een zeiltje aangebracht en kon men ijszeilen. Het geheel bleek geen succes te zijn. Maar het kon ook anders zo het een familie in Zwartsluis overkwam. Op 17 Maart 1945 toen een brandende brandstoftank neer kwam op het huis van de familie Zeilmaker aan de Meppelerdiepkade te Zwartsluis. Deze viel dwars door het dak van de boerderij en kwam in de woonkamer terecht. In een mum van tijd stond de boerderij in lichter laaie. Het huis brandde geheel af. Veel van het huisraad heeft men dan ook niet kunnen bergen, daar de nog in de brandstoftank aanwezige kerosine z'n werk zorgvuldig had gedaan. Gelukkig waren er geen doden of gewonden gevallen, doch hoe het met op stal staand vee is afgelopen, is mij niet bekend. Staande op de Staphorstersluis konden we de vuurhaard goed zien. Voor de toeschouwer was dat een prachtig schouwspel. De vlammen kwamen hoog boven de boerderij uit. Voor de familie Zeilmaker was dat niet zo leuk. Bijna alle bezittingen hadden zij in dat korte ogenblik verloren, daar het vuur snel - vanwege de nog aanwezige kerosine in de brandstoftank - om zich heen greep. Alles was zo in vlammen opgegaan. Blussen was dan ook niet mogelijk. Dat was dus de minder mooie kant van de afgeworpen brandstoftanks.

In het laatste oorlogsjaar lagen in het Zwartewater vele Rijnaken. Dat waren boten die normaliter op de Rijn werden gebruikt en gesleept moesten worden omdat deze geen motoren hadden om zich op eigen kracht te verplaatsen. Ze lagen en file met tussenruimte van ongeveer 50 a 60 meter achter elkaar. Deze lagen te wachten om te worden beladen met aardappelen, die met kleinere binnenvaartschepen vanuit Drenthe werden aangevoerd. In de buitenhaven van Zwartsluis werden deze aardappelen vanuit de binnenvaartschepen in de Rijnaken overgeladen. De in het water gevallen aardappelen begonnen na enkele dagen in het water te hebben gelegen te rotten en stonken dan ontzettend. Nee, die stank was echt niet aangenaam en vele Sluzigers klaagden er over. De Rijnaken die daar zo en file in het Zwartewater lagen, waren een prachtig doelwit voor een beschieting van uit de lucht. Dat vonden de Geallieerde jagers schijnbaar ook. Meerdere malen zijn deze Rijnaken dan ook beschoten. Zo ook op de middag van Vrijdag 9 Februari 1945. Meerdere Engelse of Amerikaanse jagers voerden die middag een beschieting uit op de Rijnaken. Die dag werd de heer Tijmen (Tiem) Corporaal op de Hoge Dijk (de weg tussen de bruggen over de Kolksluis en over de Staphorstersluis) dodelijk getroffen - waarschijnlijk door een verdwaalde kogel. Ook raakten bij deze beschieting twee schippersjongens gewond. Ja, dat was een hele gewaarwording, dat iemand dodelijk werd getroffen door een beschieting. Niet eerder was dat voorgevallen. Het maakte dan ook zeer veel indruk bij de bewoners in Zwartsluis. In de oorlog werd zo nu en dan wel het een en ander beleefd. 's Nachts en overdag hoorde je geregeld het monotone geluid /gedreun van de soms honderden overvliegende Geallieerde vliegtuigen. Deze gingen allemaal richting Duitsland of vlogen daarna terug naar hun bases in Engeland. 's Nachts was dat geluid echt beangstigend om naar te luisteren. Het brommende geluid begon heel zacht en zwol aan tot een angstig monotoon gedreun. Het maakte je bang. Je kon ze niet zien in het nachtelijk duister. Alleen zag je bij helder weer soms de lichtbundels van de zoeklichten. Hadden ze eenmaal een vliegtuig in het web van lichtbundels gevangen, dan werd met het luchtafweergeschut er danig op los geschoten. Je

doek dan maar diep onder de dekens. Je was wakker geworden van het gedreun en kon dan ook niet eerder weer slapen dan nadat de vliegtuigen allemaal waren overgevlogen. Overdag was dat anders en was dat niet zo beangstigend, omdat je ze kon waarnemen. Vooral bij helder weer waren de vliegtuigen (bommenwerpers en jagers) meestal goed zichtbaar vanwege de door de vliegtuigen gemaakte condensstrepen. Het was dan ook een spectaculair gezicht hoe soms honderden bommenwerpers (Lancasters en Liberators), begeleid door jagers (meestal Mosquito's) overtrokken. Die jagers vlogen als 'schrijvertjes' door de formaties. De blauwe lucht zat dan vol condensstrepen die door de warme uitlaatgassen van de vliegtuigen werden veroorzaakt. Het was beangstigend wanneer een luchtgevecht tussen Engelse en Duitse jagers en/of bommenwerpers boven je hoofd plaats vond. Voor de aanvallende Duitse jagers waren de aangeschoten bommenwerpers een prachtig doel. De vaak lam geslagen vogels (vliegtuigen), waarvan één of meerdere motoren waren uitgevallen en veelal daardoor ook achter de formatie aanvlogen omdat ze aan snelheid behoorlijk hadden ingeboet, waren een prachtig doelwit voor de Duitse jagers, tenminste als ze de kans kregen. De Geallieerde jagers konden soms de bommenwerpers niet voldoende bescherming meer geven en nadat ze teveel achterbleven werden ze op een gegeven ogenblik aan hun lot overgelaten. Werden ze eenmaal in brand geschoten of zo ernstig getroffen dat verder vliegen onmogelijk was, dan sprong de bemanning, zover nog in leven en in staat om te springen, uit het brandende of zwaar gehavende toestel. Was men onderweg naar een bestemming in Duitsland en werden ze op de heenweg ernstig aangeschoten, zodat verder vliegen onverantwoord of onmogelijk was, dan werd de bommenlast ergens afgeworpen. Dat kon boven het IJsselmeer zijn, doch ook boven land. Soms was er geen tijd voldoende voor de bemanning om te springen, dan stortten zij samen met het toestel mee naar beneden. Ze vormden dan één graf samen met hun toestel. Thans worden meerdere neergestorte vliegtuigen opgegraven en de daarin nog aanwezige resten van de bemanning geborgen om te worden overgedragen aan de familie van de neergestorte vliegers. In hun Vaderland krijgen ze dan een waardige begrafenis. Veelal werden ze in de oorlog als vermist opgegeven. Nu, nadat de vliegers in hun Vaderland een laatste rustplaats hebben gekregen, kan de familie van de omgekomenen het rouwproces afsluiten.

Als kinderen hadden we een lied op de 'Tommies' gemaakt, dat als volgt luidde:

Waarheen Tommie, waarheen gaat Gij door die hoge blauwe lucht?

Wij gaan op des Churchills roepstem, met retour of niet terug!

Over Noordzee en ook Neerland,

Gaan wij naar dat verre Duitsland,

Gaan wij naar dat verre Duitsland, met retour of niet terug!

Op 13 November 1943 is in Zwartsluis, bij de Kranerweerd - een soort van uiterwaard - ter hoogte van de destijds aan de overkant van het Meppelerdiep gelegen kalkovens - een Geallieerde bommenwerper - een Liberator - gedeeltelijk in het water neergestort. Goede en betrouwbare informatie hierover staat in het boekwerkje 'Sporen terug, crash van Liberator B24', geschreven door de heren Dirk Driessen en Dick van Eerde.

De brokstukken van het gedeeltelijk in het Meppelerdiep neergestorte vliegtuig werden uit het water gevist (door de Rijkswaterstaat?) en op het dijkje langs de Kranerweerd

gedeponeerd. Als jeugd kon je ongestoord en naar hartelust de brokstukken van het vliegtuig verder slopen. Om daar lopend of per fiets te komen was een hele tocht. Via de Nieuwesluis, Stouweweg en Kranerweerd was een behoorlijk eind om dat te fietsen. Vanuit de Kerkstraat, waar ik woonde was het helemaal een eind te lopen. Je had daar een klein uurtje voor nodig en moest daarna ook weer terug met spullen die je van de brokstukken had gedemonteerd. In feite was lopen dan bijna een onbegonnen optie. Maar ja, je had niet altijd een fiets. Ook die was toen niet meer optimaal te noemen. Met je fiets met houten banden, of banden die uit afgesneden autobanden waren gemaakt, was het moeizaam fietsen. Veelal werd door mij en door meerdere jongens een roeiboot gehuurd bij de heer De Goede. Deze woonde aan de Nieuwesluis en had z'n werkplaats bijna aan het Meppelerdiep. Hij maakte schuifplanken - planken om de broodblikken en andere voor de oven gebruikte blikken dieper de oven mee in te schuiven - en speculaasplanken - planken waarin de vormen van speculaaspoppen waren gemaakt - voor de bakkers. Verder maakte hij nog andere artikelen. Later in de oorlog maakte hij ook houten schoeisel, toen nieuwe schoenen voor de burger steeds schaarser werden. Het houten schoeisel, de zogenaamde kleppers (houten sandalen) werden van eikenhout gemaakt. Deze werden voorzien van leren of stoffen banden en men had dan prachtige sandalen. Om de kleppers slijtvaster te maken, zodat deze langer meekonden, werd als zool een stuk autoband er onder gespijkerd. Ze waren dan ook op die manier minder lawaaierig geworden. Met de gehuurde roeiboot werd naar het vliegtuigwrak aan de Kranerweerd geroeid. Uit het wrak werd van alles gesloopt en gedemonteerd. Soms werden hele banden met nog bruikbare munitie uit het water gevist. De mitrailleurpatronen waarvan de kogels een oranjepunt - naar ik meen - hadden werden er tussenuit gehaald. Dat was de zogenaamde 'lichtspoormunitie'. Deze kwamen om de 10 of 20 andere mitrailleurpatronen voor. Die lichtspoorkogels, althans het materiaal dat in die kogels zat gaf een enorme hoeveelheid licht wanneer dat ontbrandde. De resterende mitrailleurmunitie was voor ons als kinderen onbelangrijk. Thuis werden de kogels uit de hulzen gewrikt. De kogel werd in de bankschroef geklemd en door het heen en weer bewegen van de huls kon de kogel uit de huls worden gewrikt.. In sommige gevallen werd de kogelhuls, indien deze onbeschadigd was, bewaard. Deze werd gepoetst en als oorlogsherinnering bijvoorbeeld met meerdere hulzen op de schoorsteenmantel gezet. Nu, achteraf bekeken, was het loswrikken van de kogels levensgevaarlijk. Maar ja, als jeugd zag je dat gevaar niet. Nadat de kogel uit de huls was gewrikt werd deze als een soort van vuurwerk gebruikt. Soms, wanneer het donker was geworden, plaatste men een lichtspoorkogel tussen de straatstenen. Het in de kogel aanwezige materiaal (magnesium) werd een beetje los geschraapt en met lucifers tot ontbranding gebracht. Was het tot ontbranding gekomen, dan gaf dit een enorme lichtgloed. Je kon er ongeveer een halve minuut van genieten. Het tot ontbranding brengen van deze lichtspoormunitie was niet gevaarlijk. In de boordkanonmunitie zat ook om de zoveel patronen een lichtspoorkogel, doch deze durfden wij niet te demonteren. Dat leek ons en was in feite ook te gevaarlijk. Sommige jongens bewaarden het kruit uit de gedemonteerde patronen. Dat hebben we op school, voor mij was dat de MULO, ervaren. De kachel, een rond gietijzeren geheel in de hoek van het klaslokaal, was, naar een leerling dacht, nagenoeg uit. Hij had een busje met kruit en gooide het leeg in de kachel. Dat zou hij daarna nooit weer doen. Het kruit kwam tot explosie. Door de luchtdruk ervan schoot het deksel op de bovenkant van de kachel richting het plafond. Tegelijkertijd schoot uit de vulopening, die aan de voorkant van de kachel zat een steekvlam. Het kostte hem een groot deel van z'n haardos en beide wenkbrauwen. Gelukkig was hij verder niet in het gezicht verbrand en viel het al met al nog mee dat hij geen

verdere brandwonden had. Dit had veel erger kunnen aflopen. In ieder geval hij kon het navertellen. Dat was dan een van de vele dommigheden die met munitie werden uitgehaald. Zo werden er meerdere dommigheden door ons met munitie uitgehaald. Complete mitrailleurpatronen werden met kruit en al met de punt van de kogel in de grond geduwd. Vervolgens werd een vuurtje om de huls gemaakt. De huls werd zo verhit waardoor het kruit op een gegeven moment tot ontbranding kwam en explodeerde. De kogel drong de grond in en de huls vloog de lucht in. Alleen je wist niet waarheen hij precies ging. Deze kon alle kanten heen vliegen. Gelukkig zijn zo ver ik weet hierbij geen ongelukken gebeurd. Nu, jaren later, denk je bij je zelf: 'Hoe ben ik ooit zo stom geweest'. Ja, daar was je een kind voor en zag dat niet zo zitten.

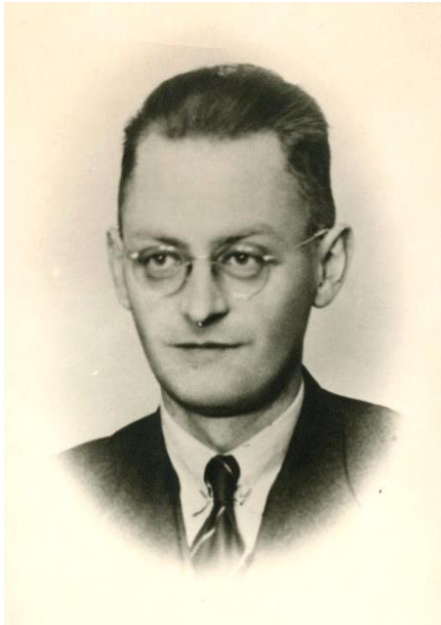
ZEVENDE HOOFDSTUK

Niet alleen met de munitie van de in de Kranerweerd neergestorte bommenwerper werd door de jeugd geëxperimenteerd, we waren ook verzot op vliegtuigglas (de juiste benaming hiervoor was methacrylaatplaat of in de volksmond plexiglas geheten). Van dat 5 a 6 millimeter dikke materiaal werd door de jeugd en ook door volwassenen van alles gemaakt. Men maakte er ringen, hangertjes en armbanden van. Samen met enkele vrienden uit de Kerkstraat deden we dat in de garage van de familie Smit, die eveneens in de Kerkstraat was. In de garage waren vijlen en een boormachine aanwezig. Voor het maken van bovengenoemde sieraden was gereedschap genoeg. De heer Smit had geen bezwaar dat dat in de garage werd gedaan, mits we niet in de weg liepen.

In de omgeving van Zwartsluis zijn meerdere vliegtuigen neergekomen. Op Belt-Schutsloot is een Geallieerd jachtvliegtuig neergekomen. Welk type is mij onbekend. Deze is geheel in de zachte veenbodem daar verdwenen. Het toestel moet zo hard zijn neergekomen, dat slechts een groot gat herinnerde aan deze tragische gebeurtenis. Hiervan is nu niets meer te zien. Of later nog opgravingen zijn gedaan, om te zien of in het vliegtuigwrak nog stoffelijke resten aanwezig waren, is mij onbekend. Daarvoor woon ik al te lang in Zwolle. Ook heeft een Duits jachtvliegtuig, een Messerschmidt, op een dijkje in een van de uiterwaarden van het Zwartewater aan de Hasselterdijk even buiten Zwartsluis een noodlanding gemaakt. Het Duitse jachtvliegtuig was door een Geallieerd jachtvliegtuig of bommenwerper aangeschoten en moest noodgedwongen een noodlanding maken. Het toestel bleek ondanks dat het was neergehaald en een noodlanding heeft moeten maken nog geheel in tact te zijn. De piloot was zonder gewond te zijn geraakt er goed van af gekomen. Jammer genoeg mochten we er niet dichtbij komen om het te bekijken. Duitse militairen waren er dan ook als de kippen bij om het vliegtuig tegen souvenirjagers te bewaken, bang dat ze waren dat er een en ander zou worden afgesloopt.

Natuurlijk zijn er ook veel droevige dingen in de oorlog gebeurd. Denk hierbij aan de reeds eerder vermelde tragische dood van de heer Tijmen Corporaal, de man die met een bakfiets van de 'Automaat' petroleum rondbracht. Hij werd door een verdwaalde kogel tijdens een Geallieerde beschieting van de in het Zwartewater liggende Rijnaken dodelijk getroffen. Ook denken we aan hen die op een zondagmiddag op de vuilnisbelt aan de Conradsweg in het Staphorsterveld standrechtelijk zijn gefusilleerd. Daarna werden ze in de loop van de middag naar het kerkhof in Zwartsluis gebracht om te worden begraven en zo hun laatste rustplaats

kregen. En wat te denken van de ook reeds eerder genoemde schipper, de hr. Steenberg en z'n knecht (diens naam is mij niet bekend), die beide in de eerste dagen van de oorlog dodelijk zijn getroffen? Zo zijn er in het laatste jaar van de oorlog naar ik meen nog vele executies nabij de 'Woeste Hoeve', in de buurt van Hoenderlo uitgevoerd. In de vroege morgen van 8 Maart 1944 zijn daar Jacobus de Goede en Anthonie Slurink, onze plaatsgenoten uit Zwartsluis door de Duitsers gefusilleerd.

Jacobus de Goede

Anthonie Slurink

Op 10 oktober 1944 werd onze plaatsgenoot Roelof Schraa na de beruchte razzia op de Veluwe gefusilleerd achter de woning van de familie Kragt te Oldebroek. De stoffelijke resten van de gefusilleerde plaatsgenoten werden op 5 Mei 1945 onder grote belangstelling van de plaatselijke bevolking van Zwartsluis opnieuw ter aarde besteld.

Een minder tragische gebeurtenis beleefde de hr. Derk Boon, (eigenaar van het in die tijd grote, zeer moderne binnenschip "Mitropa"). Het moet volgens het verhaal: 'Summiere herinnering aan de bezettingsperiode en de vreugdevolle bevrijding' dat de hr. Ds. P. Vinke voor de 'Sluziger Kroniek' no. 44 van Mei 2005 heeft ingezonden, als volgt zijn gebeurd: Op, naar hij vermoedde, 13 April 1945 waagden zich hier en daar enkele mensen op straat, waarbij ook de hr. Boon behoorde. Nogal onverwachts verschenen er een paar Duitse militairen die begonnen te schieten waarbij één van de kogels het been van de hr. Boon trof en dat verwondde. Hij werd naar de kelder van het huis van de familie Spiekman aan de Stationsweg gebracht om daar te worden verzorgd. De toen praktiserende huisarts Dr. Schut werd opgeroepen. Deze vond het wellicht te gevaarlijk om via Het Singel en de Stationsweg naar de gewonde hr. Boon te gaan. Hij stapte bij de villa van de familie Buisman aan Het Singel van z'n fiets en stapte daar over in een roeiboot en roeide vervolgens naar de overkant van de Kolk naar het huis van de familie Spiekman, dat eveneens aan het water van de Kolk lag. Op die (omslachtige) manier werd de hr. Boon geholpen.

ACHTSTE HOOFDSTUK

In de oorlog lieten de NSB-ers zich niet onbetuigd. Eerst in het geniep, doch later stonden ze openlijk geüniformeerd op diverse plaatsen in het dorp de strijdkreet 'Volk en Vaderland' (een krant die door de NSB-ers werd uitgegeven) te verkopen. Natuurlijk kocht bijna niemand zo'n krant. Alleen zij die met hen sympathiseerden kochten zo'n blad. Helaas waren dat er meer dan we achteraf dachten. Op die verkoop ervan hadden we een spotliedje gemaakt, dat als volgt luidde:

*Op de hoek van de straat staat een Farizeeër,
't is geen mens en ook geen dier, maar een NSB-er.
Met een krant op z'n buik staat hij daar te venten,
verkoopt hij 'Volk en Vaderland',
voor zes losse centen.*

Men had toen de radar, althans wat hier toen voor doorging, uitgevonden. Deze werd niet alleen getest, doch gezien de noodzaak direct in gebruik genomen. De Duitsers kwamen zo langzamerhand tot de conclusie, dat het veroveren van Engeland niet zo gemakkelijk ging als op voorhand door het Commando van het Duitse leger was gesteld. De Engelse weerstand bleek groter en taaier te zijn. Inmiddels waren de Duitsers reeds boten, het kunnen ook drijvers of pontons zijn geweest, van gewapend beton aan het maken om daarmee schijnbaar naar Engeland af te varen. Enkele van die pontons lagen in Zwartsluis. Met die gevaartes wilden ze de Noordzee oversteken. Of waren deze voor andere doeleinden gemaakt? Mogelijk. Deze pontons zouden wellicht ook als brug gebruikt kunnen worden voor bruggen die niet meer hersteld konden worden. We hadden daarvoor een heel toepasselijk versregeltje gemaakt wat alleen sloeg op de veronderstelling dat deze betonnen bouwsels voor een invasie in Engeland gebruikt zouden worden. Dat regeltje luidde als volgt:
*Und wir fahren, und wir fahren gegen Engeland, Engeland.
Plump! Plump! Plump!*

Ook kenden we in de oorlog de 'Winterhulp'-collectes voor behoeftige Nederlanders. Lang niet iedereen gaf aan die collecte, omdat men vermoedde dat deze zogenaamde winterhulp niet op de goede plaatsen kwam. De winterhulp was een organisatie van de NSB. De leus van de bevolking was in die tijd: 'Geen knoop van mijn gulf voor de winterhulp'.

Hieronder een korte weergave van de laatste maanden en weken van deze gruwelijke oorlog, zo dat in het dagboek van de hr. Steven Greveling is opgetekend. Tevens een gedeelte uit het verhaal, zo dat door de hr. Joh. Kiers was opgetekend. Verder is dat door mij aangevuld door herinneringen die nog niet door mij zijn genoemd. Volgens de gegevens uit het dagboek van de hr. Steven Greveling werden op Zaterdag 27 Januari 1945 de heren Jacob Schaart en Jacobus de Goede in Zwolle gearresteerd. De laatste van de twee zat bij z'n broer Jan de Goede, een NSB-er, op zolder van de elektriciteitszaak in de Kerkstraat, te Zwartsluis ondergedoken. Nooit heb ik geweten, dat hij daar zat ondergedoken. Wij woonden namelijk - gescheiden door een steeg - pal naast hen. Op 8 Maart 1945 werden in de vroege morgen Jacobus de Goede en Anthonie Slurink, beide uit Zwartsluis, door de Duitsers gefusilleerd bij de Woeste Hoeve tussen Apeldoorn en Arnhem.

Geregeld werden de in het Zwartewater bij Zwartsluis liggende Rijnaken door de Geallieerden onder vuur genomen. Zo ook op 22 Februari, aldus de hr. Greveling. Er was toen helaas een dode, een Amsterdammer, te betreuren. Op 2 Maart daarop volgend werden 's morgens vroeg de op het Zwartewater liggende schepen opnieuw beschoten. Gelukkig vielen er toen geen slachtoffers of gewonden. Op Maandag 26 Maart werden opnieuw de schepen op het Zwartewater nabij Zwartsluis door Geallieerde jagers beschoten. Begin April 1945 kwamen plotseling honderden Duitse militairen naar Zwartsluis. Deze zouden met twee oorlogsboden naar West-Nederland worden vervoerd. Die dag was het mooi helder weer en de aan boord zijnde 'Deutsche Mädel' of vrouwelijke militairen lagen heerlijk langs de dijk van het Zwartewater te zonnen, in wat de Sluzigers het 'Schrieverslaantien' noemden, tegenover de kapperszaak van de familie Kiers aan de Stationsweg. Die middag kwam plotseling een Geallieerd vliegtuig over. Alle meiden en ook de daar liggende soldaten sprongen in de daar gegraven loopgraven en schuttersputjes. De loopgraven waren zigzag in het dijklichaam gegraven. Gelukkig voor hen en voor de Sluziger bevolking ging het vliegtuig heen zonder een aanval te doen op de in het Zwartewater liggende Rijnaken. Ook de twee in de buitenhaven liggende oorlogsboden lieten zij met rust. De bemanning echter van de beide oorlogsbodems snelden spoorslags naar hun posten en installeerden zich achter het aan boord zijnde luchtafweergeschut. Gelukkig is het niet tot een treffen gekomen, misschien zouden er dan vele slachtoffers te betreuren zijn geweest.

Zaterdag 7 april 1945. De stemming onder de bevolking van Zwartsluis was onrustig. Wilde geruchten deden de ronde, als zouden overal in de buurt reeds de Canadese legers zijn om ons te bevrijden. Deze moesten uit de richting van Coevorden komen. Op zondag 8 april 1945, onder kerktijd, kwamen troepen van de Organisation Todt het dorp Zwartsluis binnen en trokken later verder. Tegen 12.00 uur die morgen werd hevig mitrailleurvuur en kanongebulder uit oostelijke richting gehoord. Geruchten gingen, dat de Geallieerde tanks reeds bij het ziekenhuis te Meppel waren aangekomen. Op Maandag 9 April 1945 was het een onrustig heen en weer getrek van Duitse troepen. De twee oorlogsbodems (wachtschepen) die in de buitenhaven aan de Havendijk lagen schoten met hun afweergeschut op Geallieerde vliegtuigen. Zoals reeds eerder vermeld werden op Vrijdag de 13e April 1945 de bruggen over de Staphorstersluis, de Kolksluis en de Arembergersluis in Zwartsluis door de Duitsers opgeblazen. Op die manier werd het doorgaande verkeer van Zwolle naar Vollenhove en Meppel visa versa tegengegaan. 's Morgens om ± 05.30 uur die dag kwam vanuit Meppel over de Stouweweg en de Zomerdijk een enorme colonne Duitse soldaten en zeer veel oorlogsmaterieel naar Zwartsluis. Hier groepeerden zij zich om vervolgens verder te trekken (de bruggen waren toen nog niet opgeblazen) via Hasselt en Genemuiden richting Kampen. Tegelijk met de Duitse troepen passeerden grote groepen landwachters. Hierna werd het rustiger. Na deze (korte) rust werden de bruggen opgeblazen en vernietigd. De brug in de Stouweweg over het sluisje in Het Bosch (zo werd dat stukje Zwartsluis in de volksmond genoemd) werd het eerst opgeblazen, daarna volgde de brug over de Staphorstersluis, waarna met twee heftige explosies de brug over de Kolksluis werd vernield en als laatste de brug over de Arembergersluis. Na deze bruggen te hebben vernield, vertrok de in het Groot Lageland gehuisveste Sicherheitsdienst uit de gevorderde villa's van de familie Buisman en Ds. Raabe. Toch patrouilleerden op Zaterdag 14 April 1945 's morgens vroeg in Zwartsluis opnieuw Duitsers. In het Meppelderdiep voer nog een Duitse sleepboot, die een schelpenzuiger van de firma Doeksen sleepte en deze dwars voor de Kolksluis aan Meppelderdiep-zijde afmeerde. Eerst werden in de Kolksluis twee

binnenvaartschepen afgemeerd. Ook werd een Rijnaak voor de Staphorstersluis aan de kant van het Zwartewater dwars afgemeerd. Deze vier schepen werden, nadat de Duitse sleepboot naar de buitenhaven was gevaren, met springstof tot zinken gebracht. Daarna werden de sluisdeuren en grotendeels ook de hoofden van de sluisdeuren, waarin de bediening van deze sluisdeuren was ondergebracht, vernield.

De ravage in de Kolksluis ....

..... en ervoor (april 1945)

Door de zware explosies werden meerdere huizen in de buurt beschadigd. Nadat men in Zwartsluis het vernietigende werk had gedaan werden vervolgens twee Rijnamen naar Genemuiden gesleept om die in de vaargeul van het Genemuiders veerpont tot zinken te brengen. Die dag kwamen 's avonds de heren Kronenberg (uit de Velde) en Eikelboom (uit Zwartsluis) en van der Velde (uit Hasselt) van de ondergrondse met Oranje getooid naar Zwartsluis. Hasselt en Genemuiden waren die dag reeds eerder bevrijd.

Omdat nog niet met zekerheid gezegd kon worden dat Zwartsluis op dat moment ook was bevrijd, verzocht de toenmalige wethouder, de hr. Meulink, om 20.00 uur (de tijd waarop men tijdens de bezetting binnen moest zijn) naar huis te gaan. 's Nachts werd door de hr. Schaapman, commandant van de Binnenlandse Strijdkrachten (BS), en de hr. R. van der Meulen, eveneens van de ondergrondse, de boel in Zwartsluis geregeld. Op de 15de April 1945, ondanks dat het Zondag was, werden in Zwartsluis direct de leden van de NSB en soortgelijke personen gearresteerd door de Nederlandse Binnenlandse Strijdkrachten (NBS). Diezelfde middag arriveerden de Canadese militairen in Zwartsluis. Op Dinsdag 17 April 1945 kwam de door de Duitsers afgezette burgemeester, de hr. D. de Koning, weer terug. Met het vele blijde nieuws werd die Dinsdag ook een zeer droef bericht gehoord. De jonge levenslustige Harm Kronenberg (reeds eerder genoemd op de 14de April 1945) was op Zondag 15 April 1945 samen met z'n jeugdige vriendin, Martje de Lugt, verongelukt. Hij was met zijn motor met grote snelheid tegen een Canadese tank gereden. Beide vonden zij daarbij de dood. Dit droeve bericht gaf een enorme domper op de feestvreugde van de bevrijding.

Toen Meppel nog niet was bevrijd, maar reeds de eerste tekenen van bevrijding zichtbaar werden, deed zich een vreemd voorval voor. Wat was er namelijk aan de hand. Verschillende Sluzigers waren reeds per boot via het Meppelerdiep, of via de Stouweweg naar Meppel geweest. De bevrijding van Meppel gebeurde reeds op de 13de April 1945. De beide dochters Käthe en Suze, van de bij de Noord-West-Hoek werkende buschauffeur, de hr. Walburg, waren al naar IJhorst geweest. De beide meiden kwamen met chocolade en sigaretten, die ze van de Geallieerden hadden gekregen, terug naar Zwartsluis. De beide dames die zeer goed de Duitse taal machtig waren, hun moeder was namelijk van Duitse

afkomst (de hr. Walburg was ver voor het uitbreken van de 2de wereldoorlog reeds met haar gehuwd), stonden voor het huis van kapper Kiers met een Duitse soldaat te praten. En passant lieten zij hem de gekregen chocolade en sigaretten zien. De militair schrok blijkbaar zo hevig dat hij wit weg trok toen deze de door de dames getoonde artikelen zag. Op dat moment was hij verrast te horen, dat de Geallieerden al zo dichtbij waren. Zij hadden er namelijk geen benul van dat onze bevrijders in aantocht waren en al zo dicht Zwartsluis waren genaderd. Toch duurde het nog enkele dagen voor we bevrijd waren. De geruchten deden de ronde, dat De Wijk bij Meppel, reeds was bevrijd. De hr. Varwijk van de korenmolen in de Baanstraat te Zwartsluis, beschikte toen nog over een telefoon die werkte. Hij zocht contact met z'n collega in De Wijk om te informeren of De Wijk inderdaad was bevrijd. De man aan de andere kant van de lijn scheen dan ook letterlijk te hebben gezegd: 'Geallieerde tanks staan hier voor het bedrijf '. Net op tijd had de hr. Varwijk met z'n collega in de Wijk kunnen bellen, want enkele uren later was dat niet meer mogelijk geweest. De telefoonverbinding naar buiten werd toen verbroken. Daarna volgde een grote spanning in Zwartsluis. Men vroeg zich namelijk af: 'Hoe lang moeten wij nog wachten eer ze Zwartsluis komen bevrijden?' Helaas moesten we tot 15 April 1945 wachten. Enkele dagen voor we werden bevrijd, naar ik meen was dat 9 April 1945, werden we 's morgens vroeg opgeschrikt toen een grote Duitse troepenmacht vanuit Meppel naar Zwartsluis kwam. Van hier uit gingen ze richting Hasselt. Vrachtwagens vol beladen, volle personenauto's en motorfietsen met en zonder zijspan trokken door ons dorp. Op één van de zijspannen lag een gewonde militair. Het bleek achteraf een Nederlandse SS-er te zijn. De drie personen op die motor, de bestuurder, rijder en de gewonde stopten bij een woonhuis aan de Stationsweg. De gewonde moest daar worden verzorgd. De familie Prikkel, hij was oud voorzitter van de voetbalvereniging DESZ, woonde toen daar. De gewonde SS-er werd door één van de Nederlands sprekende Duitse SS-ers, daar al vloekend en tierend, waarbij hij tevens het toegestroomde publiek bedreigde, naar binnen gebracht. Nadat de gewonde Nederlandse SS-er was verzorgd vertrokken ze weer tot grote opluchting van iedereen richting Hasselt. Enkele dagen bleef het nu rustig. Nog steeds waren meerdere Duitse bezetters in Zwartsluis aanwezig. Ze waren in de villa's van de familie Buisman en Ds. Raabe in het Grote Lageland gehuisvest. De groep SS-ers (meest Oostenrijkers die daar waren gelegerd) waren gelukkig niet de fanatieksten. Voorheen was daar een afdeling van de Organisation Todt gelegerd. Deze waren opeens vertrokken. Op voorhand begonnen de SS-ers de papieren en de belastende documenten in de achtertuinen van de villa's waar ze lagen te verbranden. Naar men toen beweerde werden deze SS-ers later in Rotterdam aangetroffen. 's Morgens op de 13de April 1945, toen de Duitse troepen vanuit Meppel Hasselt waren gepasseerd, werd de brug over de Kolksluis opgeblazen. Ik liep, zo vertelde Joh. Kuiers, op het moment dat deze brug werd opgeblazen op Het Singel, ter hoogte van de Gereformeerde kerk en de Christelijke Bewaarschool (nu geheel verdwenen). De brokstukken metaal zag ik op mij afkomen en kroop vlug weg achter een boom. Na de explosie rende ik naar huis. Bij de familie Bosman, die toen in de Kerkstraat tegenover de kerktoren van de Nederlandse Hervormde kerk woonde, kwam een stuk/brok metaal door het dak en viel pardoos op de tafel in de huiskamer. Volgens de hr. Joh. Kiers waren nagenoeg alle dakpannen door de luchtdruk van hun huis geblazen. Later probeerden hij en z'n oudere broer Egbert de nog hele dakpannen die in de dakgoot lagen weer op het dak terug te leggen. Helaas waren door de explosie veel dakpannen aan scherven gegaan. Aan de kant van hun buurman de hr. Lassche waar een café was gevestigd waren ze druk doende, toen iemand een harde schreeuw hoorde. Ze lieten zich pardoos in de dakgoot glijden/vallen, waarna ze iemand om

hulp hoorden roepen. Die gil was door de hr. Boon geslaakt, die door een Duitse militair in een van z'n benen was geschoten. Hij lag gewond op straat en schreeuwde hard om hulp. De Duitsers lieten hem gewond liggen zonder hem ook maar enige hulp te bieden. Later werd de hr. Boon, nadat door Dr. Schut eerste hulp was geboden (is reeds eerder in dit verhaal vermeld), naar het noodlokaal van de Noord-Oost-polder in Vollenhove vervoerd. De verwonding bleek zo erg te zijn, dat later het been moest worden geamputeerd. Deze Duitsers zijn vervolgens via Vollenhove naar elders vertrokken. Op de dag na het vertrek van deze groep wist men niet of er nog Duitse militairen in Zwartsluis waren achtergebleven, of in hoeverre deze zich hadden teruggetrokken.

NEGENDE HOOFDSTUK

Meerdere eigenaren van binnenschepen hadden hun schip in ondiep water langs en tegen de uiterwaarden van het Zwartewater aan de grond gezet. Zo wilden ze voorkomen, dat hun schip door de Duitsers zou worden gevorderd. Bij hoog water hadden de schippers hun schepen aan de grond gezet en lagen zodoende bij laagwater praktisch droog. Over de brug over de Staphorstersluis kan het volgende nog worden verteld: Bij Johannes Schoonewelle, de grootvader van de hr. Joh. Kiers, die naast de Staphorstersluisbrug woonde waren Duitse militairen ingekwartierd. Zij moesten deze brug bewaken. Deze Duitse militairen bleken niet de beroerdesten te zijn. Alle Duitse militairen kon men niet als slechteriken beschouwen, want onder hen zaten toch ook wel goeden, die niets van Hitler en de oorlog moesten hebben. Ze hadden van die oorlog schoon genoeg en verlangden naar huis en hun gezin. Grootvader Johannes Schoonewelle sprak wel met deze Duitse militairen en vertelde hen dan, dat hij het heel jammer zou vinden, indien z'n huis weer vernield zou worden wanneer de brug over de sluis door explosieven vernield zou gaan worden. "Och", zei hierop een van die Duitse militairen, "baasje we zullen wel goed voor je zorgen, maak je maar niet ongerust", waarna de grootvader (hij was namelijk visserman) met een zootje paling naar de moeder van Joh. Kiers ging om die door haar voor die Duitse militairen te laten stoven. Later bleek, nadat de brug over de Staphorstersluis was opgeblazen, dat slechts één van de beide scharnieren aan Zwartewater zijde was vernield. Na enige tijd kwam de Duitse marineboot van de vernietigingseenheid terug. Wat zat men in angst, bang dat men was dat die Duitse matrozen dat zouden ontdekken, om alsnog de niet geëxplodeerde lading tot ontploffing te brengen. Na terugkomst hebben ze de binnenvaartschepen en de schelpenzuiger in en bij de Kolksluis tot zinken gebracht, waarna ze ijlings met de noorderzon wegvoeren. Zouden ze soms inlichtingen hebben ontvangen dat de Geallieerden in aantocht waren en reeds zeer dicht waren genaderd? Nadat we waren bevrijd werd de springlading die nog onder de Staphorstersluisbrug was bevestigd en welke niet tot explosie was gekomen, zo snel mogelijk verwijderd. Op zich een gevaarlijk karweitje.

De bevrijding van Zwartsluis op 15 april 1945. Met veel buurtbewoners uit Zwartsluis stonden we op de kop van de Havendijk te praten en te kijken en vroegen ons daarbij af: "Zijn we nu vrij of komt er nog meer narigheid op ons af?" Die dag was het prachtig mooi en helder weer. Je kon ver van je afkijken. De Hasselter toren was dan ook redelijk goed zichtbaar. Op een gegeven moment leek het of aan die toren, het was niet goed te onderscheiden, iets te zien was wat normaal daar niet zichtbaar was. We verbeeldden ons dat daar een rood wit blauwe vlag wapperde. Om daar zeker van te zijn, werd snel door iemand die daar stond een verrekijker van huis opgehaald. En ja hoor, het was inderdaad de Nederlandse driekleur die aan de Hasselter toren wapperde. Nu moest ook, werd door het

op de kop van de Havendijk aanwezig publiek gemompeld, de driekleur van de Sluizer toren wapperen. Het hoofd van de Binnenlandse Strijdkrachten (BS), die daar - zonder dat wij dat wisten - ook aanwezig was, ging hiermede niet akkoord en verbood het. Volgens hem was het niet met zekerheid te zeggen of zich nog Duitse militairen aan de Vollenhoofse kant van Zwartsluis bevonden. Waren die nog aanwezig en kwamen zij om de één of andere reden naar Zwartsluis terug en ontdekten dat er geen Geallieerde militairen in Zwartsluis waren, dan had je waarschijnlijk de poppen aan het dansen. Je kon je dan afvragen wat ze zouden doen, wanneer ze de vlag ontdekten. Zouden ze enkele burgers oppakken en ze vervolgens standrechtelijk fusilleren? Het was niet in te schatten, dus bleef de vlag waar deze was en werd helaas niet gehesen. Eindelijk, na nog een tijdje te hebben gewacht en met de verrekijker in de verte te hebben getuurd, meende men tegen ongeveer 14.30 uur op de dijk aan de overkant van het Zwartewater nabij Cellemuiden (een buurtschap tussen Hasselt en Genemuiden) iets te zien rijden/bewegen wat op een legervoertuig leek. Ja hoor, het bleek inderdaad een legervoertuig te zijn. Het konden niet anders dan Geallieerde voertuigen zijn die daar over de dijk gingen. Toen even later in Genemuiden ook de driekleur van de kerktoren wapperde, kon Zwartsluis natuurlijk ook niet meer achterblijven. Hoera!!! We waren vrij dachten we, maar nog niet bevrijd. Daarna kwam een Geallieerde militair naar Zwartsluis om ons echt te bevrijden, althans zo voelde het. Hij ging, nadat de sluisdeuren aan de Handelskade op de een of andere manier (het draaimechanisme was toch vernield?), dicht waren gedrukt en door de schippers scheepsluiken over de gesloten sluisdeuren waren gelegd, met z'n motor over de scheepsluiken naar de overkant van de Kolksluis. Over het naar de andere kant van de Kolksluis komen van deze Geallieerde militair schijnt ook een andere versie te zijn, en wel deze: Bij aankomst van de op de motor zittende Geallieerde militair bij de Kolksluis wou deze naar de kern van Zwartsluis gaan. Om dat te doen, moest er eerst een brug of een andere mogelijkheid worden gemaakt/komen om de overkant van de Kolksluis te bereiken. Bij één van de Zwartsluizer mastenmakers nabij de Kolksluis werden lange daar liggende bomen, sparren of dennen, die voor het maken van scheepsmasten werden gebruikt, gehaald en over het smalste gedeelte van de doorgang naar de Kolksluis aan de Meppelerdiep-zijde gelegd. Hierop werden door de daar liggende schippers scheepsluiken gelegd. Zo moet volgens deze versie de verbinding naar de overkant van de Kolksluis zijn gelegd. Welke van de twee de juiste versie is, de historicus onder u mag het aangeven. Nu de Geallieerde militairen eenmaal in de kern van Zwartsluis waren aangekomen voelden we ons pas echt bevrijd. Een BS-er schoot van blijdschap enkele malen in de lucht. De volgende dag kwamen twee Geallieerde carriers vanaf Meppel de Kerkstraat in Zwartsluis ingereden. De Wethouder, de hr. J. Meulink, maakte middels een officiële proclamatie - die vanaf het Gemeentehuis werd voorgelezen - bekend, dat we bevrijd waren en dus echt vrij waren.

Na de proclamatie te hebben voorgelezen, klonk een driewerf hoera. Hierna zong men spontaan en zeer ontroerd het Wilhelmus. Iedereen was dol van vreugde. Vijf jaar bezetting gingen je niet in de koude kleren zitten. Toch was het in Zwartsluis minder erg geweest dan in andere dorpen en steden in het land het geval was. We denken hierbij aan de steden Rotterdam, Amsterdam, Den Haag, Arnhem, Hengelo, Putten en ga zo maar door. Ook hebben wij hier geen echte honger gekend, al was het voor enkelen wel eens wat krapjes en moest de broekriem soms wel eens wat strakker worden aangehaald. Ook hebben we hier geen bombardementen meegemaakt, alleen enkele beschietingen van Rijnaken die en file in het Zwartewater lagen. Toch waren bij deze incidenten helaas enkele doden te betreuren.

Over het werk van de Ondergrondse in deze contreien kan door mij helaas weinig of niets worden verteld. Ik was nog te jong om hiervan weet te hebben. Ingeval u hierover meer wilt weten dan is het boek DE KNOKPLOEG geschreven door de hr. G. Gunnink en uitgegeven door de 'Boompers' te Meppel een boek, dat een goed inzicht geeft hoe de Ondergrondse in deze buurt werkte en hoe die was opgebouwd en heeft gefunctioneerd. In dat boek komt ook een passage voor hoe de hr. Coenraads, politieagent te Staphorst werd neergeschoten. Toen de familie later in Zwartsluis is komen wonen, werd zijn dochter Hennie, een vriendin van mijn vrouw, Annigje (Anny) Johanna de Vries en ook de vriendin van Harmke Schraa (mevr. v.d. BergSchraa). De hr. Gunnink schrijft hierover het volgende: "Op dezelfde dag dat enkele verzetsstrijders op de Waalsdorpervlakte (in de duinen nabij Den Haag) het leven lieten gingen enkele zeer Duitsgezinde politieagenten naar het huis van de hr. Coenraads in Staphorst om hem te arresteren. Ze wisten namelijk dat twee zonen van hem in het verzet zaten en wilden dat wreken op de vader, omdat ze de beide zonen niet te pakken konden krijgen. De hr. Coenraads liet zich niet zo maar meevoeren en sloeg met z'n zaklantaarn in op één van de hem arresterende politieagenten, die onmiddellijk op hem schoten. De hr. Coenraads werd gewond en wel naar de S.D.-gevangenis gebracht, waar hij enkele weken later aan zijn verwondingen is overleden".

Een paar dagen na de bevrijding kwamen meerdere carriers met Canadese militairen naar Zwartsluis, die tijdelijk langs de Kolksluis aan de Hasselterzijde (Mastenmakersstraat) werden geparkeerd. De Canadese bevrijders deelden chocolade, sigaretten, thee, harde crackers en andere levensmiddelen, zoals meat en vegetables, pork en cornedbeaf, uit. Voor diegenen, die dat kregen was dat een buitenkansje. Lang was men van dergelijke artikelen verstoken geweest. De carriers met de militairen vertrokken na enige tijd weer met onbekende bestemming. Waar ze heen gingen was dus niet bekend, net zo min dat we wisten hoe ze via het buurtschap Beukers naar Zwartsluis waren gekomen. De brug over de Beukerssluis zal toch ook wel in een stand hebben gestaan - nadat deze ook door explosieven buiten werking was gesteld - zodat doorgaand verkeer daar ook onmogelijk was, tenzij de geallieerden de brug zodanig hadden hersteld, dat deze voor het doorgaande verkeer kon worden gebruikt. Nu we echt waren bevrijd, moest de bevrijding uitbundig worden gevierd. In het magazijnhuisje (brugwachtershuis) van de Rijkswaterstaat, pal naast de kruidenierswinkel van de hr. Piet van der Veen (in beide bovengenoemde panden is thans de aquatique van de firma Slurink gevestigd) lagen apparaten, die in de volksmond 'kattenkoppen' werden genoemd. Zo'n apparaat zag er als volgt uit: Op een platte ondergrond was een ronde buis gemonteerd, die van een gaatje was voorzien. Het geheel was vergelijkbaar met een vlaggenmasthouder voor de muur. Er werd verteld, dat deze 'kattenkoppen' vroeger werden gebruikt als een dijkdoorbraak dreigde. Ze werden dan als een soort waarschuwing aan de burgerij afgeschoten. In geval van nood werden deze 'kattenkoppen' achter aan de Havendijk geplaatst. Ze werden vervolgens met buskruit gevuld en daarna met een prop papier of een prop katoen afgedicht, waarna de lont tot ontbranding werd gebracht. Dit werd gedaan met een op een stok gestoken brandende prop poetskatoen. Rechtstreeks aansteken met een lucifer was te gevaarlijk. De ontbranding van het buskruit ging met een daverende klap gepaard. Nú werd dat gedaan om de burgerij van Zwartsluis bekend te maken dat men was bevrijd. Helaas, ging het niet zoals men verwachtte. Nadat de knal van het buskruit was geweest en de kruitdampen enigszins waren opgetrokken, bleek dat de 'kattenkop' uit elkaar was gesprongen. Was de 'kattenkop' te zwaar geladen? De hr. Schaapman, die de 'kattenkop' met buskruit had gevuld en aangestoken keek na de knal naar z'n broekspijpen. Deze bleken opeens een flink stuk korter te zijn geworden. Gelukkig

was niemand van de omstanders door deze explosie gewond geraakt. De andere 'kattenkoppen' heeft men wijselijk maar niet uitgeprobeerd. Een broek, alle textiel was ja op de bon in die dagen, was dan ook een kostbaar bezit, doch minder kostbaar dan een ernstige verwonding, of erger.

Daarna barstten de feestelijkheden los. Dagenlang werd er gefeest. Niet eerder, en ook niet daarna heeft men zo uitbundig gefeest en was men zo blij en uitgelaten. Men kon weer onbezorgd op straat lopen en weer alles zeggen zonder een blad voor de mond te hoeven nemen. De feestelijkheden speelden zich voornamelijk af op de plaats die toen de Nieuweweg werd genoemd en de Stationsweg, ter hoogte van de voormalige zaken van bakkerij Krop, slagerij Schraa, café Lassche, kapper Kiers en het huis van de familie Schrijver. Thans zijn daar horeca bedrijven gevestigd. Net wat hiervoor is opgemerkt: nooit is weer zo'n uitbundig feest gevierd. Iedereen was na die vijf jaar bezetting uitgelaten van vreugde, behalve zij die met de vijand hadden geheuld. Voor hen begon een niet zo prettige tijd. Na en tijdens de feestelijkheden werden de NSB-ers van huis opgehaald, om naar een verzamelplaats te worden gebracht. Het waren niet alleen de mannen, doch ook de vrouwen en ook vooral de meiden die met de Duitse militairen omgang hadden gehad, werden opgehaald. Diverse vrouwen en meiden werden onder grote hilariteit van de daar aanwezige bevolking kaalgeschoren om ze daarna aan het publiek te tonen dat ze fout waren geweest. Hun vrouwelijkheid (haardos) werd hen zo als het ware ontnomen.

Hierover kan nog veel worden verteld, doch het is beter niet te veel in detail te treden en niet te diep op deze nog steeds tere zaak in te gaan. Je zou personen kunnen kwetsen, die dat niet hadden verdiend. Dat onnodig kwetsen is vooral bedoeld, voor de kinderen van hen die in de oorlog fout zijn geweest. Die kinderen mag je niet verwijten wat hun ouders hebben misdaan. Zij hebben geen schuld aan wat hun ouders misdeden. Toch gebeurde en gebeurt het nu nog steeds, dat de kinderen van hen met een scheef oog werden en worden aangekeken en in zekeren zin door de andere kinderen en volwassenen worden gemeden. Alleen wil ik een ding niet onvermeld laten en zo ook zij die na ons komen laten zien hoe met sommige landverraders werd omgegaan. De verrader, een zeker iemand uit Zwolle(?) - waarvan de naam onbekend is - probeerde op een slinkse manier aan z'n straf te ontkomen. Hij werd in Vollenhove opgepakt en vervolgens naar Zwartsluis gebracht. Hier werd hij publiekelijk alvast voor z'n daden gestraft (spreekwoordelijk werd hij aan de schandpaal genageld), zeg maar rustig: hij werd publiekelijk vernederd. Hij moest namelijk op z'n knieën en met de handen in de nek, kruipend over een stuk van de Hasselterdijk, luid zingend het Wilhelmus ten gehore brengen. Dit gebeurde onder grote hilariteit van de Sluziger bevolking, die daar naar dat ongewone schouwspel keek. Later werden zij, die in de oorlog fout waren, veelal in de voormalige werkkampen van de zogenaamde arbeidsdienst ondergebracht. Daar moesten de licht gestraften hun straf uitdienen. Waren het echter zware gestraften, dan gingen ze naar de diverse gevangenissen.

TIENDE HOOFDSTUK

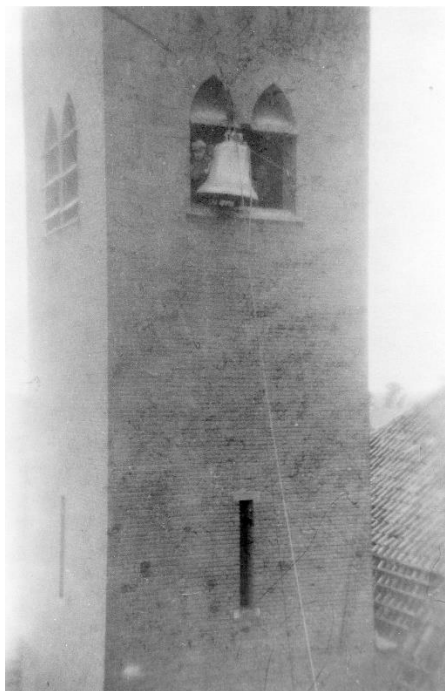
Na alle feestelijkheden en afrekeningen met de in de oorlog foute mensen werd het zo langzamerhand tijd om met de opbouw te beginnen. Ineens kwamen overal de verstopte binnenschepen weer te voorschijn. Deze waren voor de Duitse bezetter zo goed mogelijk verborgen gehouden. Deze waren net als de onderduikers als het ware ook ondergedoken geweest. Die schepen hadden zich, hoe moeilijk het ook was, in diverse gaten en krekken van het Zwartewater en ook vooral in tochten (brede sloten) en trekaten op en nabij Belt-

Schutsloot, Zwartsluis en diverse andere schuilplaatsen, schuil kunnen houden. Niet, dat de schepen zich geheel en al konden verschuilen, doch lagen wel zo verborgen dat het niet direct opviel. Achteraf bleken, bij toeval en tot geluk van de Sluziger bevolking, twee schepen te liggen die met een lading hout waren geladen. Volgens de hr. Joh. Kiers zouden deze schepen voor Duitsland bestemd zijn geweest. De lading hout zou namelijk gebruikt worden om daar barakken van te bouwen. De schippers van die schepen hebben echter deze plannen kunnen doorkruisen. Zij hebben de houtlading op de Havendijk in Zwartsluis gelost. Zo reeds eerder verteld, waren de bruggen over de Staphorstersluis, de Kolksluis en AreMBERGERSluis buiten gebruik gesteld. Ze waren opgeblazen in de doorvaarbare stand voor de scheepvaart. Dus zowel het doorgaande verkeer als de doorgaande scheepvaart werd daardoor onmogelijk gemaakt. Gelukkig had de Rijkswaterstaat dikke lange palen/balken in de buurt van de bruggen liggen. Deze waren ruw geschat 30 bij 30 centimeter dik en hadden ongeveer een lengte van 10 meter. Waar ze in feite voor waren bestemd is mij niet bekend, doch deze kwamen nu goed van pas. Deze waren lang genoeg om ze op de oude hoofden van de trambrug, die vroeger naast de brug van de Kolksluis lag, te leggen. Op die manier werd een verbinding naar de overkant gemaakt, die sterk genoeg was. Hierover werden eerst als nood houten scheepsluiken gelegd. Vervolgens moesten voor beide kanten nog een oprit worden gemaakt. De verbinding naar de Nieuwesluis was nu weer tot stand gekomen. Bij de Staphorstersluis werd een groot stevig blok onder het vernielde scharnier van de brug gelegd, waarna de brug vervolgens - deze brug werd met handbediening bediend - naar beneden kon worden gedraaid (de brug had slechts één beschadigde scharnier). Het was een geluk, dat zowel de sluis zelf, als de bediening van de sluisdeuren in tact waren gebleven en op een normale manier konden worden bediend. Alleen kon de brug, nadat deze was neergelaten, niet meer omhoog worden gedraaid. Het vernielde scharnier van de brug moest eerst worden hersteld. In ieder geval konden niet al te brede schepen met gestreken mast van en naar Meppel van deze sluis gebruik maken.

Na de bevrijding van Nederland kwam er een periode van rust, gelatenheid, bezinning en relativering, waaraan men terdege moest wennen. In het begin viel dat zeker niet mee. Het water in de inundatie-gebieden moest worden weggepompt voordat de huizen en de bedrijven konden worden schoongemaakt en/of worden hersteld.

Parachutes, waar we in de oorlog de hand op hadden kunnen leggen, waren van een prachtige stof om daarvan blouses te maken. Mijn grootmoeder, die van beroep huisnaaister was, heeft voor mij daarvan enkele mooie blouses gemaakt. De parachutes waren in diverse kleuren. De kleuren die wij in handen kregen waren groen en rood. In de oorlog werd door de Ondergrondse op diverse plaatsen, op muren en wegdek, opschriften met witte kalk of verf aangebracht. Zo kenden wij in die tijd de afkortingen: V = Victorie (Duitsland verliest en Engeland wint op alle fronten). OZO = Oranje Zal Overwinnen. LOK = Leve Onze Koningin. Meerdere opschriften moeten in de oorlog hebben bestaan, doch deze zijn mij bij gebleven. Toen de koninklijke familie (Prinses Juliana en de Prinsesjes Beatrix, Irene en later ook Prinses Margriet, die later in Canada werd geboren) in Canada waren, werden van de koninklijke familie foto's boven bezet Nederland uitgeworpen. Zo bleven we enigszins met het wel en wee van het Koninklijk gezin op de hoogte. Het uitwerpen van die foto's werd door de Nederlandse bevolking zeer op prijs gesteld. Zo werden door de Geallieerden ook pakjes sigaretten boven Nederland uitgeworpen. Deze zaten in een oranje verpakking, met daarop een grote 'V' van Victorie. Om het Duitse (radar) afweergeschut en de zoeklichten 's nachts te misleiden werden duizenden, ja miljoenen aluminium strookjes tijdens het overtrekken van de Geallieerde bommenwerpers uit de vliegtuigen gestrooid. Deze waren

aan de ene kant zilverachtig, dus de aluminiumkleur, terwijl de andere kant zwart van kleur en gematteerd was. Of deze misleiding veel heeft geholpen? Mogelijk. Anders was men hiermede niet doorgedaan. De morgen na het overtrekken van de bommenwerpers lagen vele van deze strookjes op straat. In het begin werden deze nog wel eens door de jeugd verzameld, doch nadat deze meerdere malen tijdens de nachtelijke vluchten waren uitgeworpen was het niet meer zo interessant. Het begon voor de jeugd normaal te worden en gingen de interesses naar iets anders uit. In de winter van 1943/1944 - het Staphorsterveld bij Zwartsluis was toen nog niet onder water gezet - was reeds overal gebrek aan. Reeds eerder heb ik verteld dat door mijn vader overal hout (boompjes) werd gekapt (gestroopt). Als kind hadden we nog de mogelijkheid om in beperkte mate aan brandstof te komen. De ketel van het stoomgemaal aan de Hasselsterdijk nabij Zwartsluis werd in die tijd nog met antraciet gestookt. Zo nu en dan moest de stookplaat onder de ketel worden schoongemaakt. De daar gevormde slakken moesten worden verwijderd. Met het verwijderen van die slakken werd tegelijkertijd ook veel niet verbrandde antraciet weggeschept. Wellicht werd dat bewust gedaan. Deze slakken met niet verbrande antraciet werden door diverse bewoners, die hiervan op de hoogte waren, gezeefd. Op die manier kon nog veel bruikbare brandstof uit die slakkenhoop worden gehaald. Wellicht was deze antraciet niet van de beste kwaliteit, daar veel niet verbrandde antraciet al door het rooster

viel alvorens de kans kreeg te verbranden. Nadat het rooster was schoongemaakt, was er genoeg brandstof overgebleven om hiervan enkele dagen zuinig te kunnen stoken. Het was dan wel niet zoveel, maar toch, alle kleine beetje hielpen en maakten samen met de andere op de kop getikte brandstof, zoals hout, één grote.

In welk jaar is mij helaas ontschoten (1943?) werden uit meerdere kerktorens de kerkklokken verwijderd. De klokken die van gietbrons waren gegoten moesten worden ingeleverd bij de Duitsers. Ze werden dan gesmolten om er vervolgens oorlogsmaterieel van te maken. Dit lot ondergingen ook de kerkklokken uit de toren van de Nederlands Hervormde Kerk in Zwartsluis. Later na de Wereldoorlog werden nieuw gegoten kerkklokken geplaatst. De oude werden niet teruggevonden en men moest dan ook maar aannemen dat ze waren omgesmolten voor iets anders.

Tijdens de bezetting werden door de Duitsers meerdere schepen gevorderd. Deze werden voor het vervoer van goederen en levensmiddelen naar Duitsland ingezet. In Nederland waren ze ook onmisbaar en werd op diverse binnenschepen Duits personeel geplaatst. Zo werd ook het motorschip van de familie Hoeksema, een bevriende familie van ons, gevorderd. Daar in de oorlog bijna geen nieuwe woningen werden gebouwd en er verder ook nergens plaats was, kwam de familie Hoeksema met een zoon bij ons inwonen. Een van de oudste zonen bleef aan boord en voer onder toezicht van een Duitse militair. Zo nu en dan werd Zwartsluis aangedaan en kwamen ze dan bij ons thuis op Kerkstraat 6 buurten. De militair was een geschikt iemand. Hij was niet al te jong meer en moest noodgedwongen in militaire dienst. Met de oorlog had hij dan ook niet veel op. Hij zou liever naar huis naar

vrouw en kinderen willen. In de oorlog en erna kreeg men niet al te veel vlees. In de eerste plaats was dat op de bon en in de tweede plaats was dat niet altijd te koop (voorradij). In die tijd en dat gold ook voor de tijd na de oorlog werden er zo nu en dan noodslachtingen gedaan. Koeien en varkens werden dan in een slachthuis geslacht. Deze beesten hadden bijvoorbeeld een poot gebroken, of moesten om een andere reden worden geslacht. In alle gevallen van noodslachting werd het vlees gekeurd of het voor consumptie geschikt was, anders ging het vlees naar een destructie bedrijf en werd het bijvoorbeeld tot hondenvoer verwerkt. Zieke dieren werden echter nooit voor de noodslachting geslacht en werden dan ook meteen afgevoerd. Doordat het vlees extra goed werd gekeurd kon er met de consumptie ervan niets gebeuren. De beesten werden in een gemeenschappelijk slachthuis geslacht. De slaggers zelf slachten normaliter aan huis. Dat gemeenschappelijk slachthuis in Zwartsluis bevond zich aan de Nieuwesluis en stond ongeveer tegenover de straat waar de Duymaer van Twistschool, de schippersschool, stond. Middels de omroeper, de hr. Fernhout, werd bekend gemaakt dat er een noodslachting was geweest en dat het vlees vanaf bijvoorbeeld 02.00 uur te koop was aan het abattoir/slachthuis, tenminste wat er toen voor doorging. Je moest er op tijd bij zijn, want in 'no time' had zich een lange rij kooplustigen voor het slachthuis gevormd. Alle mensen wilden graag een portie vlees hebben. Slechts één portie vlees per persoon was beschikbaar. Was er veel vlees, dan ging je opnieuw in de rij staan om nog een portie te bemachtigen. Soms was er voor de lange rij wachtende mensen niet voldoende, dan ging je zonder wat terug naar huis. Jammer. Ook moest je niet om een beter stuk vlees of grotere portie gaan zeuren.

Veel gebeurtenissen zijn in de loop der jaren door mij vergeten. Toch komen tijdens het schrijven en herschrijven van dit verhaal nog geregeld enkele gebeurtenissen boven drijven. Je weet, dat het is gebeurd, doch de finesses zijn je ontschoten. Daarom ook de in het begin van het verhaal gemaakte opmerking: 'Dat wat in het verhaal geschreven staat, waarschijnlijk niet altijd historisch verantwoord is.'